OSNIVANJE NOVOGA OKRUŽNOG KOMITETA KPH ZA HRVATSKO PRIMORJE U CRIKVENICI 1941.

Mladen Plovanić

Ovaj događaj, značajan za partijsku historiografiju i za historiografiju revolucionarne djelatnosti u Hrvatskom primorju, naročito u toku NOB, nije do sada temeljito istražen. O njemu su opširnije pisali jedino dr Vinko Antić i Radule Butorović.[1] U raznim referatima, prigodnim novinskim člancima i sl., bilo je također riječi i o tom događaju, ali se u njima tek utvrđivalo da je taj partijski komitet osnovan, da je započeo ili razvijao svoju djelatnost i sl. Spomenuti autori (dr V. Antić i R. Butrović) šire su razmatrali samo vrijeme (dataciju) kada je ovaj OK osnovan i njegov prvi sastav. No i za razmatranje tih dvaju, svakako važnih pitanja, nisu iskoristili svu dostupnu dokumentaciju, zbog čega su i neki njihovi zaključci nepotpuni i nedorečeni, ili pak povijesno neprihvatljivi.*

Svrha ovoga članka nije u tome da se temeljitije kritički razmatra sve što je do sada o naslovnom pitanju napisano, pri čemu treba istaći

---

[1] Dr Vinko Antić: »Vinodolska Selca u borbi«, Selca 1975, str. 566. i dalje; Radule Butorović: »Sušak i Rijeka u NOB«, Rijeka 1975, str. 72. do 74.

* U nastojanju i želji da se dokumentirano i vjerodostojno obradi ovaj značajan događaj za revolucionarnu djelatnost u Hrvatskom primorju, posebno sam se koristio raspoloživim zapisima članova toga OK: Mata Kršula, Viktora Bubnja i Vlada-Dušana Matetića, zatim Josipa Đerđe, tadanjeg delegata CK KPH u Hrvatskom primorju, i Marije Vuković-Dunje koja je, kao kurir između OK KPH za Hrvatsto primorje i CK KPH te rukoovdilac tehnike OK u Novom Vinodolskom, bila upoznata s nizom pitanja vezanih uz osnivanje OK. U prikupljanju potrebnih podataka pismeno sam se, posredno ili izravno, obratio J. Đerđi, V. Matetiću, M. Kršulu i Mariji Vuković-Dunji pitanjima koja su proizlazila iz potrebe temeljitijeg izučavanja ovog događaja. Sva četvorica odazvala su se s punim razumijevanjem i svojim pismenim, odnosno usmenim objašnjenjima znatno pridonijeli uspješnom završetku ovoga posla. Nakon što sam na osnovi prikupljene građe sastavio koncept rukopisa, dostavio sam im ga na recenziju. Svi su u cjelini prihvatili bitne navode moga sastava i iznijeli tek poneke primjedbe koje sam uglavnom i unio u završni tekst. U toliko se ovaj sastav može smatrati i kao sadržajno prihvaćen od onih koji su u opisanom događaju osobno izravno sudjelovali. Zbog svega toga im još jednom i na ovaj način zahvaljujem.

da je doprinos spomenutih dvaju autora u rasvjetljavanju ovoga pitanja bez sumnje znatan, već da se na osnovi dostupnih povijesnih materijala pokuša konkretnije odgovoriti na ova pitanja:

prvo: zašto je osnovan Okružni komitet Komunističke patrije Hrvatske za Hrvatsko primorje u Crikvenici 1941;

drugo: kada je taj OK KPH osnovan;

treće: prvi sastav i osnovni zadaci toga OK u vrijeme neposredno nakon njegova osnivanja.

Svako od ovih pitanja zahtijeva temeljito istraživanje sveukupnog partijskog organizacionog stanja i djelovanja u Hrvatskom primorju, posebno 1941. O tome, međutim, gotovo da i nema sačuvanih povijesnih dokumenata pisanih u to vrijeme, a i zapisi u memoarskoj građi, bilo iz ranijeg ili kasnijeg doba, podosta su manjkavi, djelomično su odraz subjektivnog, više ili manje kritičkog ocjenjivanja toga pitanja i sl. Sve je to razlog da je danas nemoguće objektivno, povijesno potpuno prihvatljivo obraditi i ocijeniti sve one činitelje koji su bilo u kojem obliku djelovali i bili od utjecaja u ovom događaju. To je, vjerojatno, i jedan od osnovnih razloga što do sada o osnivanju navedenog partijskog rukovodstva nije napisana rasprava s dubljim znanstvenim pretenzijama, a, s obzirom na raspoloživu arhivsku građu, čini se da to neće biti moguće učiniti ni u dogledno vrijeme. Budući da još nisu povijesno istražena i naučno obrađena mnoga pitanja tadanje revolucionarne djelatnosti, a partijske posebno, ni na širem jugoslavenskom, a ni na užem hrvatskom području, sasvim je razumljivo da i to otežava istraživanje partijsko-revolucionarne organizacijske, idejno-političke i druge djelatnosti u Hrvatskom primorju 1941. i kasnije.

Imajući na umu prije svega navedene, ali i druge okolnosti, moja su nastojanja u ovom članku usmjerena isključivo na to da korištenjem raspoložive povijesne dokumentacije pokušam odgovoriti na tri postavljena pitanja, što će, nadam se, biti još jedan prilog daljnjem istraživanju partijsko-organizacijske problematike u Hrvatskom primorju u drugoj polovici 1941.

ZAŠTO JE U CRIKVENICI 1941. OSNOVAN NOVI OK KPH ZA HRVATSKO PRIMORJE

Za pravilan, makar i nepotpun odgovor na ovo pitanje treba istaći da je osnivanje toga OK uslijedilo u vrijeme koje su karakterizirale ove značajke:

Prvo: bivša se jugoslavenska država već bila raspala (aprilski rat) i Hrvatsko je primorje, prema odluci fašističkih zemalja i »sporazuma« između Italije i Nezavisne Države Hrvatske (tzv. rimski ugovori od 18. svibnja 1941), djelomično pripalo Italiji, a djelomično NDH. Granična je crta prolazila od morske obale neposredno uz zapadni predio Bakarca prema sjeveru tako da su Bakarac, Hreljin i teritorij istočno od tih naselja pripali NDH, a teritorij zapadno od te granične crte anektiran je Italiji. Istovremeno je anektiran Italiji i veći dio kvar-

nerskih otoka, naseljenih (Krk i Rab) i nenaseljenih (Sv. Marko, Prvić, Plavnik, Sv. Grgur, Goli), dok je otok Pag pripao NDH.

Drugo: sjedište tadanjeg Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje bilo je u Sušaku, dakle na teritoriju koji je bio anektiran Italiji. Ovaj je OK osnovan, vjerojatno, koncem rujna ili prvih dana listopada 1940, i prema raspoloživim podacima, njegovi su prvi članovi bili Rade Šupić kao sekretar, zatim Emil Karadžija, Eugen Cindrić i Božo Glažar.[2] Pitanje datacije osnivanja i sastava toga OK nisam uspio vjerodostojno utvrditi jer o tome nema potpuno pouzdanih podataka. Postoje čak i razlike u nazivu toga komiteta, pa tako Emil Karadžija smatra da to, u vrijeme osnivanja, nije bio Okružni, nego Kotarski komitet KPH za područje Sušak, Kastav i Krk. U tom slučaju njegova se nadležnost nije protezala i na ostala kotarska područja u Hrvatskom primorju, što, dakako, tek treba povijesno temeljitije istražiti. Kada se u svibnju 1941. Dušan Diminić vratio u Sušak iz Krka gdje je od ljeta 1940. bio od tadanjih upravnih vlasti upućen na boravak u »zavičajnu općinu«, postao je i on član toga komiteta, a tako i Pavao Biondić, dok je Eugen Cindrić tada prestao biti članom.[3] Ali, s obzirom na sadržaj zapisa i kazivanja Diminića, Karadžije i Cindrića,[4] u kojima ističu da taj OK nije nikada kolektivno raspravljao o partijskoj odnosno revolucionarnoj problematici u Vinodolu, i da njima — iako su bili članovi toga rukovodstva — nije bilo ništa poznato o tome što se do kolovoza 1941. dešavalo u Vinodolu, makar je Rade Šupić kao sekretar toga komiteta češće dolazio u Vinodol i s vinodolskim komunistima raspravljao o njihovim zadacima i aktivnostima, može se zaključiti da je u djelovanju toga OK, a naročito u rješavanju organizacijskih pitanja, očito bilo slabosti, ili je to zaista bio kotarski (odnosno — međugradski, tj. sušačko-krčko-kastavski), a ne Okružni komitet KPH. Takav zaključak potkrepljuje i činjenica da taj OK nije raspravljao ni o partijskoj, odnosno revolucionarnoj ili naprednoj djelatnosti ni o pokretanju takve djelatnosti u senjskom i rapskom kotaru. Pa i u srpnju 1941. kada je donio odluku o pokretanju oružane borbe i o organiziranju partizanskih jedinica, članovi toga OK ostvarivali su te zadatke pretežno na sušačko-kastavskom gradskom, odnosno kotarskom području.

Treće: odmah po raspadu bivše jugoslavenske države Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) usmjerila je svoje članstvo na aktivno i organizirano pripremanje oružane borbe protiv okupatora i njegovih doma-

---

[2] U povijesnoj dokumentaciji nema potpuno pouzdanih podataka o tome tko su bili članovi ovoga OK. Prema tome i navedeni sastav nije pouzdan, a proizlazi iz usmenih kazivanja Emila Karadžije i Eugena Cindrića. R. Butorović u n. d. str. 33. u bilj. 71. navodi da su članovi OK najvjerojatnije bili: R. Šupić, Franjo Cvetan, Božo Glažar, Milan Babić i kasnije Emil Karadžija.

[3] Usmena izjava Eugene Cindrića, listopad 1976, bilješka u mom arhivu.

[4] Kazivanje Karadžije i Cindrića, bilješke u mom arhivu. Izjava D. Diminića, pisana 1976. Općinskom odboru SUBNOR-a Crikvenica — prijepis u mom arhivu.

ćih pomagača, pa je u tom pravcu djelovao i navedeni OK u Sušaku, kao i veći dio primorskih partijskih organizacija, odnosno komiteta. U pojedinim primorskim predjelima, prije svega na području grada i kotara Sušak, u Kastavštini, na Krku i u Vinodolu, u tu je djelatnost bio uključen i veći broj simpatizera KP i drugih antifašista.[5]

Četvrto: Napadom Njemačke na SSSR (22. lipnja 1941) OK KPH u Sušaku zauzeo je sasvim određen stav o potrebi pokretanja oružanog i drugih oblika otpora okupatoru i kvislinzima, bez obzira na to što u tom stavu (konkretnije izraženom u letku »U borbu«) ima nejasnoća o tome kako ostvariti »otpor«. Stav o pružanju aktivnog otpora okupatoru i ustašama, kao pripremanje za buduću oružanu borbu, odnosno narodni ustanak, prenesen je na partijske organizacije sušačkoga, kastavskog, krčkog i vinodolskog područja, ali su članovi OK zadatke koji su proizlazili iz toga stava, ostvarivali prije svega na sušačkom (grad i kotar)području. Partijske organizacije Kastavštine, Krka i Vinodola djelovale su u to vrijeme također revolucionarno, bilo na osnovi vlastitih procjena nastale situacije, bilo na osnovi određenih uputa što su ih primale od CK KPH, OK KPH Karlovac ili OK KPH iz Sušaka. U toj je situaciji OK iz Sušaka pružio najmanje pomoći vinodolskim komunistima, a nema nikakvih podataka o tome da je pokušao proširiti svoje djelovanje na senjski i rapski kotar. Unatoč tim slabostima već su, kao rezultat djelatnosti komunista, koncem srpnja i početkom kolovoza osnovane najprije borbena partizanska jedinica na Viševici, a uskoro i na Tuhobiću.[6]

Peto: Na području Hrvatskog primorja postojao je osim spomenutog OK KPH u Sušaku prije pokretanja NOB jedino još Kotarski komitet KPH za kotar Krk i Mjesni komitet KPH u Puntu na Krku.[7] U to je vrijeme (konac lipnja ili početak srpnja) osnovan i KK KPH za kotar Kastav,[8] dok na ostalim primorskim područjima nisu postojala organizacijski oblikovana partijska rukovodstva (komiteti), pa je rukovođenje djelatnošću ostvarivano raznim organizacijskim oblicima, naročito u Vinodolu.

Šesto: Zbog razloga koji do sada još nisu temeljito istraženi, na jednom od sastanaka OK (vjerojatno u drugoj polovici kolovoza) odlučeno je da bi za partijsku djelatnost bilo korisnije kada bi se Šupić povukao s dužnosti sekretara OK, što je on i učinio. To pitanje nije tema ovog razmatranja, ali s obzirom na to da je CK KPH tu odluku

---

[5] Usp.: Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«, Epoha, 1963; Svetozar Tintor: »Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija«, Zagreb 1968; Andrija Tus: »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu«, Zagreb 1970; dr Vinko Antić, n. d.; R. Buturović, n. d.; Ivo Kovačić: »Pripreme i početak ustanka u Hrvatskom primorju«, Dometi br. 8, 9, 10 — 1976. Osim ovih knjiga objavljeno je i mnogo članaka i više feljtona u raznim dnevnicima, časopisima i sl.

[6] Isto.

[7] Usp. R Buturović, n. d., str. 66.

[8] Usp. Ivo Kovačić: »Kastavština 1941«. Kamov br. 15 od 1971.

kasnije poništio, očito je da je nije smatrao ispravnom, što upućuje i na mogući zaključak da je CK KPH ocijenio odnose unutar OK nezdravim, a cjelokupan rad OK nepovoljnim. Dušan Diminić je o tome u pismenom obavještenju što ga je poslao Općinskom odboru SUBNOR-a Crikvenice u travnju 1976, naveo da je zbog toga, dakle i zbog povlačenja Šupića s dužnosti sekretara OK, bio pozvan na sastanak s Andrijom Hebrangom, tadašnjim članom CK KPH. Istaknuo je i ovo:

»... Razlog mojega poziva na sastanak s Hebrangom bio je zapravo objašnjenje koje sam ja trebao dati u vezi sa prethodnim zaključkom našeg Okružnog komiteta u Sušaku o tome da se predlaže CK da CK prihvati ostavku tadašnjeg sekretara OK, a ja sam u tome bio posebno angažiran, pa je na tome došlo do razmimoilaženja s CK, jer je R. Šupić bio od strane CK imenovan za sekretara OK. Napominjem da je baš u vezi s tim razmimoilaženjima došlo i do reorganizacije OK u Sušaku, jer se CK nije složio s našim prijelogom već je oštro reagirao protiv toga...«[9]

To »oštro reagiranje CK KPH imalo je za posljedicu da je CK isključio Diminića i Biondića iz KP, a Šupić i Karadžija su, prema nepotpuno pouzdanim podacima, bili kažnjeni blažim partijskim kaznama. I do tada je s CK KPH održavao neposrednu vezu samo Rade Šupić. S obzirom na to da ni on ni članovi CK KPH koji su rješavali taj slučaj (Rade Končar, Vlado Popović, Andrija Hebrang) nisu o tome ostavili nikakve posebne zapise (sva četvorica su mrtvi), nemoguće je svestrano proučiti sve okolnosti koje su uvjetovale navedene odluke CK KPH. Poznato je da je CK bio poslao pismeno obrazloženje svoje odluke o kažnjavanju Diminića i Biondića, ali ni taj dokumenat nije sačuvan. Nepobitno je, međutim, da je takva odluka CK proizašla iz nepovoljne ocjene rada OK u cjelini i međusobnih odnosa članova OK te nekih organizacijsko-političkih stavova Diminića i Biondića posebno. Osim iz memoarskih zapisa, to se, djelomično, može zaključiti i iz nekih dokumenata CK KPH, o čemu ću u nastavku više iznijeti.

Sedmo: Politički utjecaj Partije u pojedinim predjelima Hrvatskog primorja u pravcu potrebe otpora i borbe protiv okupatora i kvislinga već je tada (ljeto 1941) bio znatan i u stalnom razvitku. Kada su, međutim ,osnovane borbene jedinice na Viševici i Tuhobiću, one u prvo vrijeme još nisu izvodile učestalije i djelotvornije vojno-operativne akcije, što je, bez sumnje, bila posljedica uzrokovana i objektivnim i subjektivnim razlozima, pa je partijsko rukovodstvo Hrvatske i to stanje kritiziralo.

Osmo: Sveukupno organizacijsko stanje KPH u Hrvatskom primorju nije zadovoljavalo i bez sumnje je znatno zaostajalo za potrebama koje je partijskoj organizaciji nametala oslobodilačko-revolucionarna situacija i zadaci za revolucionarno djelovanje, iako je i u tom pogledu bilo velikih razlika u pojedinim kotarima, mjestima ili naseljima.

---

[9] Prijepis izjave D. Diminića u mom arhivu.

To su, po mojoj ocjeni, bitne značajke onih pitanja koja su za ovo razmatranje važnija, iako to ne znači da su i jedina. U svakom slučaju CK KPH je, vrlo vjerojatno, imao u vidu navedenu situaciju u Hrvatskom primorju u vrijeme kada je u kolovozu 1941. donio odluku da se sjedište OK preseli iz Sušaka i da se poduzmu odlučne mjere za otklanjanje raznih slabosti u radu partijskih organizacija i partijskog rukovodstva u Hrvatskom primorju.

Prvi sačuvani, najprije pisani dokument a koji je meni poznat, u kojemu CK KPH spominje i stanje u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, jest izvještaj što ga je Vlado Popović, tada sekretar Operativnog rukoovdstva C KKPH, pisao drugu Titu. Taj dio izvještaja ima ovaj sadržaj:

> »Gorski kotar i Primorje: Slaba org. Postoji partiz. odred od 150 ljudi. Do sada bio neaktivan. Pred par dana postavljeni su pred njih konkretni zadaci. Rukovodstvo u Sušaku slabo. Preselićemo sedište OK Primorje u Crikvenicu.«[10]

Ovaj izvještaj nije datiran, ali s obzirom na njegov cjelokupni sadržaj i neke datume koji se u njemu navode, vrlo je vjerojatno da je pisan koncem kolovoza 1941. To mišljenje o dataciji istaknuto je i u »Zborniku dokumenata NOR« u kojemu je objavljen.

Citirane ocjene i odluka, iako vrlo kratke i vrlo konkretne, zaslužuju šire objašnjenje jer istovremeno tretiraju nekoliko bitnih pitanja o kojima raspravljamo u ovom članku. S obzirom na njihov sadržaj, postavlja se, među ostalim, i ovo pitanje:

> kada je i od koga CK KPH bio obaviješten o stanju u Hrvatskom primorju (Gorski kotar na koji se također odnosi dio citiranog izvještaja, nije predmet ovog razmatranja) i kakve je mjere poduzeo na osnovi tih obavijesti?

Svrha je ovako postavljenog pitanja, prije svega, u tome da se korištenjem raspoloživih podataka bar pokuša šire objasniti smisao i sadržaj obavijesti o stanju u tadašnjoj revolucionarnoj djelatnosti primorskih komunista, koju je CK KPH ocijenio kao nepovoljnu. To znači da je, prije svega, potrebno utvrditi na koji je način, kada i od koga CK KPH bio obaviješten o tom stanju.

Na to je pitanje, po mojoj ocjeni, prilično jednostavno odgovoriti. U to je vrijeme, naime (srpanj, kolovoz) bio u ovim krajevima Ivo Marinković u dva navrata, i to kao član Operativnog rukovodstva OK KPH za Karlovac,[11] u kojega je nadležnost pripadalo i Hrvatsko primorje, a i Rade Šupić je početkom srpnja bio u Zagrebu gdje je razgovarao s članovima CK. Osim toga, koncem srpnja došao je u Hrvatsko primorje i Josip Đerđa, pa je i on uskoro, nakon uspostavljanja

---

[10] Usp. »Zbornik dokumenata Narodnooslobodilačkog rata« (Zbornik NOR), Tom II, k. 2, dok. br. 11.

[11] Usp. dr Vinko Antić, n. d., str. 551. i 564.

veze s nekim partijskim aktivistima u Vinodolu, poslao CK KPH izvještaj o svojim zapažanjima. Polovicom kolovoza došao je u Novi Vinodolski, na razgovor s Đerđom, i Andrija Hebrang. Đerđa je tada živio u Novom, i tom prilikom, kako to sâm navodi, usmeno izvijestio Hebranga o stanju u Hrvatskom primorju, razumljivo — tek na osnovi djelomičnog poznavanja toga stanja, s obzirom na to da je u Novom boravio kratko vrijeme. On, međutim, navodi da je njemu Hebrang već tada ocijenio stanje u redovima Partije i OK na Sušaku tako...

»...da sa OK Sušak stvari stoje loše, jer OK ne ide u korak sa potrebama ustanka, zbog čega je ili raspušten ili u raspuštanju, te se nameće potreba za organiziranje novog OK«.

S tim u vezi nastavlja Đerđa, Hebrang da mu je postavio...

»zadatak da pokrene akciju za okupljanje i povezivanje komunista i grupa po Primorju, da bi se u pogodnom trenutku prišlo formiranju OK, u koji treba da uđu i predstavnici organizacije iz Sušaka.

Kao paralelan zadatak postavio je hitnu organizaciju tehnike za prop. rad i pokretanje lista, kao i punkt za redovne veze sa CK, jer je organiziranje komunista i mobilizacija masa jedini i neodložan zadatak.«[12]

Budući da je Hebrang već tada, dakle, zadužio Đerđu za izvršenje potrebnih priprema (prije svega kadrovskih) u pravcu osnivanja novog OK KPH za Hrvatsko primorje sa sjedištem na području Vinodola, čini se da je CK donio tu odluku još u vrijeme dok je R. Šupić bio sekretar OK u Sušaku i dok OK još nije bio odlučio da se on »povuče« s te dužnosti.[13] To, drugim riječima, znači da je CK KPH nepovoljno ocijenio rad OK u Sušaku već u toku priprema za pokretanje oružane borbe, vršenih, dakle, u srpnju i prvih dana kolovoza.

Razgovor Đerđe i Hebranga vođen je, po sjećanju Đerđe, kako sam već naveo, polovicom kolovoza, a budući da je poznato iz drugih izvora[14] da je neposredno prije toga Rade Šupić bio u dva navrata u Zagrebu gdje je razgovarao s nekim članovima CK KPH, moguće je zaključiti da je CK KPH o stanju u Hrvatskom primorju bio obaviješten putem usmenih izvještaja Rada Šupića i Josipa Đerđe te usmenog ili pismenog izvještaja Iva Marinkovića. Zbog toga je i prihvatljivo da je navedena ocjena (izrečena Đerđi) o stanju u OK na Sušaku proizašla i iz izvještaja Šupićeva, a citirana ocjena V. Popovića iz svih navedenih izvještaja zajedno. (To su izvještaji: I. Marinkovića, R. Šupića i J. Đerđe.)

---

[12] Izjava J. Đerđe u mom arhivu.

[13] Prema sjećanju Emila Karadžije (zapis o kazivanju u mom arhivu) OK je zaključio da se Šupić povuče s dužnosti sekretara nakon neuspjelog sastanka na Grobinštini, koji je bio zakazan za 13 kolovoza u namjeri da se Grobničani organizirano priključe partizanskoj jedinici. Drugovi iz Grobinštine su taj sastanak pripremali u dogovoru s Radom Šupićem.

[14] Usp. R. Butorović, n. d., str. 65; Izjava D. Diminića, usp. b. 9.

Prema iznesenom CK KPH donio je konačnu odluku o »preseljenju OK u Crikvenicu«, vrlo vjerojatno, u drugoj polovici kolovoza 1941.

I činjenica što V. Popović u citiranom izvještaju navodi upravo Crikvenicu kao buduće sjedište OK, upućuje na mogući zaključak da je Hebrang već prije toga dao Đerđi određene zadatke u tom pravcu, odnosno, da je već tada (druga polovica kolovoza) Đerđa, tada već u svojstvu delegata CK KPH za područje Hrvatskog primorja, bio ovlašten i zadužen za ostvarenje toga zadatka. Iz ovoga, dakle, prozilazi i zaključak da je Đerđa dužnost delegata CK KPH za Hrvatsko primorje počeo vršiti od tog razgovora s Hebrangom, dakle — od polovice kolovoza 1941.

Citirani dio izvještaja V. Popovića upućuje, međutim, i na zaključak da u vrijeme kada je izvještaj pisan, dakle — posljednjih dana kolovoza 1941 — OK za Hrvatsko primorje još nije bio »preseljen« u Crikvenicu, jer je V. Popović sasvim konkretno naveo »... *preselićemo* sedište OK ...« (potcrtao M. P.).

Zašto V. Popović navodi upravo Crikvenicu ,a ne šire područje, tj. Vinodol, ili Novi Vinodolski gdje je boravio Đerđa, kao buduće sjedište novog OK? Možda u tome i nema nekog posebnog značenja, ali postoji mogućnost da je Đerđa već u prvom razgovoru s Hebrangom spominjao drugove koji bi mogli postati članovi novog OK, a ti su, pretežno, bili iz crikveničkog područja (Viktor Bubanj, Vlado Matetić, Mate Kršul), o čemu ću u nastavku više iznijeti.

Jedan od razloga »preseljenja« sjedišta OK upravo u Crikvenicu vjerojatno je bio i u tome što je Crikvenica bila na području NDH, pa je veza sa Zagrebom (sjedište CK KPH) bila odatle nešto jednostavnija nego iz Sušaka koji je bio na anektiranom području. Osim toga, Crikvenica je smještena približno u središtu Hrvatskog primorja, a i veze OK s partizanskim odredima i štabovima, s obzirom na njihov smještaj, bilo je lakše održavati.

Iako, strogo uzevši, to nije tema o kojoj raspravljam, nije isključeno da je V. Popović mislio na Hebrangov boravak u Novom kada je izvijestio druga Tita da su »... pred njih pred par dana postavljeni konkretni zadaci«, zatim na boravak Iva Marinkovića u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, ali također na boravak Slavka Markona u delničkoj partizanskoj jedinici kamo ga je uputio CK KPH u kolovozu 1941. s time da prenese upute o potrebi aktivnijeg angažiranja u vođenju oružane borbe.[15]

Drugi, po redoslijedu, partijski dokument u kojemu se spominje i Hrvatsko primorje u danima pokretanja NOB, jest Okružnica br. 3 koju je CK KPH izdao 30. rujna 1941. U njoj je navedeno i ovo:

> »Drugovi iz Primorja imali su posve kapitulantski stav prema talijanskom fašizmu. Tako su, na pr. neki smatrali da bi trebali

[15] Usp. Slavko Markon: »Prenošenje prvih direktiva za otpočinjanje oružanih napada na okupatorske vojne snage — Zagreb 1941—1945«, k. 1. Izdanje: Spektar — Zagreb 1972.

nešto učiniti (zapucati, izazvati neku gužvu) da bi se dalo povoda italijanskim fašistima da okupiraju neokupirane djelove i pošalju veći broj svojih trupa. A kada su te trupe došle neki su smatrali da je to 'dobro za našu stvar'. Takva shvaćanja pretstavljaju izdaju partijske linije i narodnooslobodilačke borbe i srozavanje na pozicije fašističkih okupatora.«[16]

Ova se ocjena, očito, ne odnosi na Sušak, a ni na čitavo anektirano područje, pa prema tome ni na tamošnji OK, jer su tamo talijanske jedinice bile gotovo u svakom selu. Nije im, dakle, trebalo dati »povoda« da okupiraju te krajeve. Prema tome se ta ocjena može odnositi na stavove nekih (nepoznatih) »drugova« u dijelu Hrvatskog primorja gdje je postojala vlast NDH. To pitanje nisam uspio temeljitije istražiti, ali raspoloživi podaci upućuju na zaključak da se i kod pojedinih aktivista u Vinodolu javljalo takvo mišljenje.

Na drugom se mjestu u istoj okružnici navodi i ovo:

»U najtežim časovima borbe pojavilo se je u gradu N (Sušak, nap. M. P.) grupaštvo. Partija je razbila pokušaj grupe koja se je formirala i očistila partiju od bolesno ambicioznih ljudi koji su kršili odluke partije i iskrivljavali njenu liniju.«

U ovom se dijelu Okružnice, dakle, sasvim određeno navodi kako je CK KPH tada ocjenjivao djelatnost »grupe« koje su pripadnici »...kršili odluku Partije...«. Navodi se i to da su oni isključeni iz partije, što upućuje na zaključak da je CK KPH tu odluku bio donio u toku rujna, očito — nakon drugog povratka Hebranga iz Hrvatskog primorja u Zagreb — vjerojatno, dakle, između 15. i 25. rujna.

Nešto prije, tj. 12 rujna, Hebrang je o stanju u dotadanjem OK (sjedište u Sušaku) razgovarao i s Dušanom Diminićem u Delnicama.[17] Već 14. rujna poslao je i Rade Šupić pismeni izvještaj CK-u,[18] iako je moguće da je to zapravo bio izvještaj Okružnoga komiteta, a uskoro je i osobno otišao u Zagreb, ali se prije 24. rujna (dakle — prije objavljivanja Okružnice br. 3) vratio u Sušak.[19] I to su, očito, načini na koje

---

[16] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 1., dok. 46; Marijan Rastić: »Izbor iz arhivske građe KPJ i KPH za povijest 1941. godine u Hrvatskoj«, Arhivski vjesnik XIV, str. 64, Zagreb 1971.

[17] Izjava D. Diminića, vidi b. 9.

[18] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 1., d. 45. Izvještaj Iva Marinkovića — bilješka za 14. rujna.

[19] Usp. isto, d. 48. U izvještaju OK Karlovca od 2. X 1941. vidi se da su »primljene direktive« od CK KPH pisane 24. IX, u kojima da je, među ostalim, javljeno da se Rade (Rade Šupić) *vrati* u Zagreb. OK Karlovac također izvještava: »Radi smo također odaslali odluku da se vrati u Zgb. Međutim on je otišao odanle«. Poruka (»dluka«) je bila poslana u delnički, odnosno bribirski partizanski logor, ali se Šupić, preko Bribira i dalje kroz Vinodol, već bio vratio na sušačko područje. S obzirom na to da se Šupić imao *vratiti* u Zagreb, znači da je neposredno prije toga (prije 24. IX) bio u Zagrebu.

je CK KPH bio izravno obaviješten o stanju u OK u Sušaku i u Hrvatskom primorju uopće, o čemu je iznio svoju ocjenu i u Okružnici br. 3.

U vrijeme pisanja Okružnice br. 3 (posljednji dani rujna), »grupa« o kojoj je riječ u Okružnici, još nije, međutim, bila isključena iz Partije (odnosi se na Diminića i Biondića), premda se iz sadržaja Okružnice može zaključiti obratno. Isključenje je izvršeno tek koncem studenog ili nešto kasnije, s obzirom na to da je Diminić, još kao član KP, podnio izvještaj na partijskoj konferenciji koja je održana u Kostreni oko 10. studenog 1941.

Treći poznati dokument u kojemu se spominje i Hrvatsko primorje, jest izvještaj što ga je, u ime CK KPH, poslao CK KP Jugoslavije Andrija Hebrang 13. veljače 1942. U njemu se navode razlozi koji su uvjetovali slabosti u radu partijskih organizacija Hrvatske u doba pokretanja NOB (ljeto 1941), pa je istaknuto da je takvo (loše) stanje bilo uzrokovano i »... niskim stupnjem boljševizacije našeg kadra koji je u velikoj mjeri bio prožet oportunizmom«.

Dalje je navedeno da je »oportunističkih skretanja« bilo i u ranijim rukoovdstvima KPH. pa su zbog svih tih razloga »... mnoga rukovodstva potpuno zatajila u času napada faš. hordi na SSSR (Lika, Primorje, Gorski kotar, Slavonija, Zagorje)«.[20]

I u izvještaju Vlada Popovića, poslanom CK KPJ 1. travnja 1942, spominju se navedene »slabosti« u OK u Sušaku te se ističe i ovo: »... Na Sušaku se stanje u part. org. posljednje vrijeme popravilo. Partija je očišćena od štetočinskih i antipartijskih elemenata, smjenjeno je ranije rukovodstvo koje je bremzalo akcije ...«[21]

Svi spomenuti dokumenti zahtijevaju šire i temeljitije izučavanje i objašnjenje, i u cjelini i posebno onih dijelova koji se odnose na Hrvatsko primorje, što, međutim, izlazi iz okvira teme o kojoj raspravljam. Ovdje je potrebno istaći tek toliko da slabosti o kojima je riječ u tim dokumentima, nisu, očito, bile karakteristične samo za Hrvatsko primorje već su se u raznim oblicima i dimenzijama pojavljivale ne samo u regionalnim partijskim rukovodstvima Hrvatske. To je bio razlog da je već u srpnju i kolovozu 1941. i CK KPJ intervenirao u rješavanju određenih slabosti koje su se u to vrijeme pojavljivale u partijskim organizacijama i rukovodstvima u Hrvatskoj, uključujući i CK KPH.[22] I tek kada se povijesno istraže i obrade sva ta pitanja, bit će lakše pravilno uočiti i ocijeniti sve ono što se u to vrijeme dešavalo i u partijskom rukovodstvu u Sušaku.

U povijesnoj publicistici, pa i nekim radovima koji su pisani i sa znanstvenim pretenzijama, tadanja se zbivanja u partijskom rukovodstvu na Sušaku nastoje pojednostavniti i sve slabosti vezati isključivo

---

[20] Usp. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), Zagreb, fond: Partijska građa — oznaka KP(7)86.

[21] Usp. »Zbornik dokumnata NOR«, Tom V, k. 4., d. 1.

[22] Usp. IHRPH, KP-3/9, KP-3/10; »Zbornik dokumenata NOR«, Tom II, k. 2, d. 6.

za ličnost Dušana Diminića. Već i citirani dokumenti (a to nisu jedini), upućuju na zaključak da je taj problem bio složeniji i da CK KPH nije smatrao samo Diminića i, eventualno, Biondića odgovornim za slabosti u OK u Sušaku. Te slabosti, sasvim očito, imaju dublje korijene i nisu se pojavite tek u vrijeme pokretanja oružane borbe 1941. Bilo ih je i prije, očitovale su se na razne načine i u raznim prilikama. Jedna od krupnih bila je u tome što na Sušaku nije duže vrijeme postojala ni čvršća partijska organizacija ni partijsko rukovodstvo. Redovi komunista bili su prilično razjedinjeni, grupaštvo je bilo jedna od redovitih pojava, a potreba postojanja čvrste, monolitne partijske organizacije nailazila je na otpor i kod pojedinih istaknutih sušačkih komunista. Odlučnom intervencijom Rada Končara u jesen 1940. kada je upravo zbog takva stanja boravio više dana u Sušaku, to se stanje počelo popravljati, ali je, očito, vrijeme od 9—10 mjeseci do početka oružane borbe bilo prekratko da se temeljito izmijeni. Unatoč takvu stanju, nepobitno je da su sušački komunisti, rukovođeni tadanjim Okružnim komitetom KPH, odmah poslije napada Njemačke na SSSR započeli organizirano pripremati oslobodilačku, odnosno revolucionarnu borbu, i da su u tome postigli značajne uspjehe. Tek na osnovi temeljitijih povijesnih istraživanja moći će se znanstveno ocijeniti i ono što je u tome bilo pozitivno (a što je, bez sumnje, prevladavalo) i ono što je otežavalo još uspješnije revolucionarno djelovanje u Sušaku. Takva povijesna istraživanja neće se, sasvim sigurno, ograničiti ni samo na djelatnost nekih ličnosti ni na revolucionarna zbivanja samo u Sušaku. Međutim, takav pristup povijesnim istraživanjima za sušačko područje nije do sada još došao do potrebnog izražaja.

U sklopu razmatranja ovih pitanja korisno je upozoriti na još neke podatke koji, iako nisu iscrpni, upućuju na zaključak da je i u Operativnom rukovodstvu OK KPH Karlovac već u kolovozu 1941. razmatrano pitanje osnivanja jedinstvenog rukovodstva NOB-om za područje Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Naime, već u »Okružnici br. 1« koju je to rukovodstvo, inače nadležno i za teritorij Hrvatskog primorja, izdalo 26. kolovoza 1941, u toč. 2. navodi se:

> »... Za pojedine teritorije operativno rukovodstvo OK postavlja jedinstveno rukovodstvo sa zapovjednicima i komesarima za čitav teritorij. Takvi teritoriji se dijele na rajone. U tim rajonima mora se organizirati rajonski komitet s rajonskim zapovjednikom i komesarom.«[23]

Iz ovog dijela teksta Okružnice, a posebno iz zadataka tih rukovodstava, može se zaključiti da se pod »teritorijalnim rukovodstvom«, odnosno »rajonskim komitetom« razumijeva i vojno-operativno i političko rukovodstvo za određeni teritorij, bez obzira na to što se naziv »rajon-

[23] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 1, d. 13.

ski komitet« i tada i prije u partijskoj terminologiji primjenjivao isključivo za partijska *teritorijalna* rukovodstva.

U »Okružnici br. 3« koju je 3. rujna 1941. izdalo isto rukovodstvo, već se u uvodu ističe:

> »Operativni komitet OK KPH ustrojava terenska partijska rukovodstva za jedan čitavi teritorij vezan geografski i operacijama u jednu suvislu cjelinu. Takva rukovodstva imaju sva ovlaštenja OK KPH i postoje za Kordun, Primorje s kotarom Ogulin i Karlovački kotar s gradom. Ovi teritoriji se dijele na rajone, neovisno od postojanja kotarskih komiteta.«[24]

I u ovom dijelu teksta ima nejasnoća u pogledu naziva, odnosno nadležnosti, jer se, među ostalim, navodi da »... OK KPH ustrojava terenska partijska rukovodstva ...«, da takvo rukovodstvo postoji i za »... Primorje s kotarom Ogulin ...« koje se, međutim, u povijesnoj dokumentaciji ne spominje, te da se teritoriji dijele na »rajone«, i to »neovisno od postojanja kotarskih komiteta«. Ni navođenje, u daljnjem tekstu Okružnice, da se »... kotarevi (se) razdjeljuju i obrazuju se rajoni kao manje ili veće teritorijalne jedinice sposobne i podesne za izvršenje političkih i *vojnih* (potcrtao M. P.) zadataka ...«, ne objašnjava potpuno što se pod »rajonom« razumijeva u funkcionalnom (dakle, ne teritorijalnom) značenju.

Ipak, sadržaj jedne i druge Okružnice upućuje na zaključak da se pod navedenim nazivima ne razumijeva isključivo partijsko rukovodstvo. Na takav zaključak upućuje i uputa koju je Josip Kraš-Papa, tada rukovodilac navedenog Operativnog rukovodstva u Karlovcu, poslao 5. listopada 1941. »Komandi odreda Kordun i Banija«, u kojemu navodi da se »... vojno i političko part. (partijsko, nap. M. P.) rukovodstvo (se) odjeljuje«,[25] što znači da je do tada bilo sjedinjeno. Ta je uputa, vjerojatno, proizašla iz zaključaka Operativnog rukovodstva (odnosno OK KPH Karlovac) donesenih na sastanku održanom 30. rujna 1941. U izvještaju što ga je 2. listopada 1941. ovo rukovodstvo poslalo CK KPH, navodi se da su »primili« direktive od 24. rujna, i, kako se u nastavku ističe, da su »... odluke po organizacionim pitanjima razumjeli ...«. Budući da te direktive CK KPH nisu sačuvane, o njima je moguće raspravljati tek u pretpostavkama. U tekstu izvještaja OK Karlovac navodi se iza citirane rečenice) tj. iza riječi: »odluke po organizacionim pitanjima smo razumjeli ...«) »ali mi bismo molili da Ćaća ('Ćaća' je u ovom slučaju CK KPH), kada je odbijeno teritorijalno rukovodstvo, osnuje OK za Primorje i Gorski kotar sa sjedištem u Delnicama ...«[26]

Po tome se može pouzdano zaključiti da je Operativno rukovodstvo OK KPH u Karlovcu predlagalo CK-u osnivanje »teritorijalnog ruko-

---

[24] Isto, d. 18.
[25] Isto, d. 54.
[26] Isto, d. 48.

vodstva« za Hrvatsko primorje i Gorski kotar već u toku rujna 1941, a možda i prije.

Prema svemu iznesenom i posebno uvidom u sveukupnu povijesnu dokumentaciju u kojoj se tretiraju ova pitanja, očito je da OK Karlovac pod »teritorijalnim rukovodstvom« ili »rajonom« nije razumijevao isključivo partijsko rukovodstvo, već kako sam naveo, partijsko-političko i vojno-operativno rukovodstvo istovremeno, s istim zadacima koje je, na čelu s Josipom Krašom, imalo »Operativno rukovodstvo« u Karlovcu. U prilog takvu zaključku navodim da je Ivo Marinković, kao član OK, odnosno Operativnog rukovodstva u Karlovcu, obilazeći teritorij Gorskoga kotara i Hrvatskog primorja u toku 1941, djelovao i kao partijski i kao vojno-operativno-politički rukovodilac, dakle — upravo u duhu zadataka koje je planiralo i postavljalo navedeno rukovodstvo u Karlovcu, jer se djelatnost toga rukovodstva nije dijelila na partijsku posebno, a ostalu (vojno-operativnu) posebno. Čak i potpisi na sačuvanim dokumentima upućuju na takav zaključak jer se u njima tretira istovrsna problematika, a potpisi su različiti, tj. ili »OK«, ili »za OK«, ili »Operativni komitet« i sl.

Tek kao napomenu navodim da je u to vrijeme (kolovoz 1941) i rukovodstvo partizanske jedinice na Viševici vršilo, zapravo, niz rukovodnih funkcija u organiziranju NOB na širem, tj. vinodolskom području. Takva je njegova funkcija proizašla kao neposredna potreba za uspješnije izvršavanje revolucionarnih zadataka, odnosno — kao potreba u situaciji kada na tom području nije postojalo nikakvo službeno partijsko teritorijalno (kotarsko ili rajonsko) rukovodstvo. Uspoređujući djelatnost toga rukovodstva s dužnostima koje je OK Karlovac postavljao »rajonskim komitetima« lako se može uočiti sličnost, premda »rukovodstvo« na Viševici nije tada (početak kolovoza) bilo upoznato sa stavovima iznijetim u »Okružnici br. 1« koju je OK Karlovac izdao 26. kolovoza. To znači da su partijski rukovodioci i bez izravne međusobne veze primjenjivali ista ili vrlo slična rješenja organizacijskih pitanja, odnosno takva koja su, po njihovoj tadanjoj ocjeni, pružala najveće garancije za što uspješnije pokretanje i rukovođenje NOB-om.

Sve su ovo, bez sumnje, vrlo značajna pitanja iz razdoblja nastojanja i razvitka raznih organizacijskih oblika rukovođenja tek započetom NOB-om, koja će pitanja i za ovo područje (razumijevam područje u nadležnosti Operativnog rukovodstva u Karlovcu) trebati temeljito istražiti, proučili i objasniti. Budući da ni to nije tema ovog razmatranja, prednje sam podatke iznio tek iz razloga da se vidi kako je u vrijeme reorganizacije partijskog rukovodstva u Hrvatskom primorju, koju je provodio CK KPH, i Operativno rukovodstvo u Karlovcu razmatralo pitanje osnivanja jedinstvenog rukovodstva NOB-om za Hrvatsko primorje i Gorski kotar, i citirani prijedlog toga rukovodstva da se osnuje »OK za Primorje i Gorski kotar sa sjedištem u Delnicama«, pisan 2. listopada, dakle — nakon što je i ovo rukovodstvo u Karlovcu bilo upoznato s osnivanjem OK za Hrvatsko primorje u Crikvenici, treba, po mojoj ocjeni, razmatrati kao prijedlog u kojemu se vodi

računa o sveukupnom stanju partijskih organizacija i u Hrvatskom primorju i u Gorskom kotaru, za koje se, uzevši u cjelini, ne može reći da je bilo povoljno. Bez obzira na to što je novoosnovani OK sa sjedištem u Vinodolu bio obvezan da pomogne u radu partijskih organizacija i u Gorskom kotaru, ipak on nije bio nadležan i odgovoran za revolucionarnu djelatnost na tom teritoriju.

Iz citiranog prijedloga, odnosno »molbe« koju je OK Karlovca poslao CK-u Hrvatske, moglo bi se zaključiti i to da je ovo rukovodstvo osnivanje zajedničkog okružnog partijskog rukovodstva za teritorij Hrvatskog primorja i Gorskoga kotara smatralo pravilnijim organizacijskim rješenjem. Taj prijedlog CK KPH nije usvojio, ali razlozi za to nisu dovoljno poznati.

Ovdje ističem i to da se u citiranom dijelu »Okružnice br. 3«, pisane 3. rujna 1941. u Karlovcu, navodi kako je već tada postojalo »terensko partijsko rukovodstvo« za »Primorje s kotarom Ogulin«. Na koje se rukovodstvo (koji sastav, gdje mu je bilo sjedište) odnosi ta konstatacija nisam uspio pouzdano utvrditi, jer o takvu rukovodstvu koje je tada navodno postojalo, u povijesnoj dokumentaciji nisam našao nikakvih drugih podataka. Moguće je da je u pitanju pogrešna formulacija, ili da se o nečemu što je bilo planirano, izvještavalo kao da je već u ostvarivanju.

Istraživao sam i to — da li je OK KPH u Sušaku, u vrijeme svoga postojanja, bio upoznat s osnivanjem, zadacima i nadležnošću Operativnog rukovodstva u Karlovcu, ali, na osnovi raspoložive povijesne građe, nisam na to pitanje mogao pouzdano odgovoriti. Čini se vrlo vjerojatnim da sušački OK o tom rukovodstvu nije ništa znao. Upitan da li mu je nešto o tome poznato, Bartol Petrović, tadanji član OK Karlovac, usmeno mi je priopćio da njihovi pokušaji uspostavljanja izravne veze sa Sušakom, koje da je nastojao ostvariti Ivo Marinković, nisu uspjeli.

Nisu do kraja bile razgraničene ni nadležnosti OK u Crikvenici i Operativnog rukovodstva u Karlovcu, pa su se i zbog toga, tokom druge polovice 1941, pojavljivale određene slabosti u partijskom radu na dijelu primorskog teritorija.[27] U to je vrijeme Štab za teritorij Hrvatskog primorja, Gorskoga kotara i Drežnice u svom djelovanju bio najprije orijentiran na CK KPH i Operativno rukovodstvo, odnosno OK KPH u Karlovcu, a po osnutku Glavnog štaba narodnooslobodolačkih partizanskih odreda Hrvatske i na njega, odnosno — u prvom redu na njega.

---

[27] Usp. »Pismo OK za primorje partizanskoj četi u Ledenicama«, isto, Tom V, k. 2, d. 41; »Odgovor Štaba PGNOPO OK-u za H. primorje« na spomnuto pismo; Isto, d. 52; Upute CK KPH poslane OK-u Karlovac 31. XII 1941, isto, d. 120. U tim »uputama« CK posebno upozorava na to kako u *prosincu 1941* (potcrtao M. P.) OK Karlovac smatra da je za »primorski logor« (riječ je o bribirskoj partizanskoj jedinici) nadležan OK za H. primorje, a OK za H. primorje da je smatrao kako je za tu jedinicu nadležan OK Karlovac.

Kao sažetak ovog dijela razmatranja navodim da su se u toku ljeta i prvih jesenskih mjeseci 1941 ,na području Hrvatskog primorja i Gorskoga kotara djelomično ispreplitale nadležnosti OK KPH za Hrvatsko primorje (onog iz Crikvenice) i Operativnog rukovodstva OK KPH Karlovac. Osim toga KK KPH Delnice imao je i izravne veze s CK KPH odakle je dobivao upute za djelovanje. Utjecaj »Operativnog rukovodstva« iz Karlovca kao partizanskog vojno-operativnog rukovodstva došao je naročito do izražaja u odnosu na partizanske jedinice, pa tako i na bribirsko-ledeničku, a preko nje i na bribirsko, ledeničko, krmpotsko i zagonsko stanovništvo, i to posebno u političko-propagandnoj djelatnosti. Osnivanjem Primorsko-goranskog partizanskog teritorijalnog štaba (oko 10. listopada 1941) sve partizanske jedinice na tom području potpale su pod njegovu nadležnost. Članovi toga štaba vršili su, međutim, osim vojno-operativnih, ponekad i sasvim konkretne partijsko-organizacijske zadatke, naročito na goranskom području.

Sve ovo upućuje na zaključak da rukovođenje pokrenutom borbom, što se organizacijskih pitanja tiče, nije tada još bilo do kraja usklađeno među rukovodstvima u Zagrebu, Karlovcu i Sušaku, odnosno u Crikvenici. S obzirom na to da su to bili prvi dani NOB, sasvim je razumljivo da je bilo i različitih stavova u rješavanju tih i drugih pitanja revolucionarne djelatnosti, ali je to proizlazilo i iz nastojanja da se što uspješnije revolucionarno djeluje, pri čemu se nije uvijek ni moglo voditi računa i o »teritorijalnoj« ili drugoj nadležnosti.

Na kraju ovoga dijela članka još nekoliko objašnjenja o nekim dijelovima Diminićevih »Sjećanja« u kojima opisuje neka od spomenutih pitanja.

Diminić je, naime, u izvatku iz svojih »Sjećanja«, što ga je poslao Općinskom odboru SUBNOR-a u Crikvenici, naveo da je bio pozvan na sastanak u Crikvenicu »od druga Slavka«, na koji sastanak nije uspio stići, pa da je tjedan dana kasnije opet pozvan od »druga Slavka«, ovaj put u Delnice, i tamo da se sastao s Hebrangom.[28]

Očito je da Diminić poistovećuje »Slavka« i Hebranga, što može, u istraživanju ovih pitanja, unesti izvjesnu zabunu. U to je vrijeme, naime, Ivo Marinković imao ilegalno ime »Slavko« i pod tim je partijskim imenom u redovima partijskog članstva bio uglavnom i poznat. Ali, i Hebrang se, kako je to moguće zaključiti iz raspoložive literature, koristio imenom »Slavko«, pa nije isključeno da je upravo pod tim imenom poslao Diminiću obavijest za sastanak.[29]

I navod Diminićev o dvjema pozivima na sastanak, koje je u razmaku od tjedan dana dobio od »Slavka« (Hebrang), upućuje na zaključak da se Hebrang tada duže zadržao u Hrvatskom primorju. Vjero-

---

[28] Pismo D. Diminića Općinskom odboru SUBNOR-a Crikvenica od 22. travnja 1976, prijepis u mom arhivu.

[29] Usp. Mile Milatović: »Slučaj Andrije Hebranga«, izdanje latinicom, Kultura 1942, str. 257. Taj sam nadimak pronašao u još nekim podacima iz 1941.

jatno je da je Diminića pozvao prvi put na sastanak odmah po dolasku u Crikvenicu, a budući da Diminić tada nije došao, pozvao ga je opet, sada u Delnice, pri povratku iz Novoga u Zagreb.[30]

Svi navedeni podaci, ma koliko se neki činili i beznačajni, a uz njih i mnogi drugi, u znatnoj mjeri olakšavaju dataciju i utvrđivanje drugih okolnosti i razloga koji su uvjetovali da se sjedište OK preseli iz Sušaka u Crikvenicu.

KADA JE U CRIKVENICI OSNOVAN OK KPH ZA HRVATSKO PRIMORJE

Za dataciju osnivanja novog OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici vrlo su korisni memoarski zapisi i izjave njegovih članova Mata Kršula, Vlada Matetića i Viktora Bubnja. Osim tih postoji i izjava i zapis o kazivanju Josipa Đerđe i o tom i o drugim pitanjima partijske djelatnosti u to doba, te »Sjećanje« Marije Dorčić na obavljanju kurirske dužnosti između Đerđe u Novom i CK KPH u Zagrebu.[31] U istu se svrhu mogu koristiti i neki partijski dokumenti pisani u to vrijeme, o kojima će u nastavku biti više izneseno.

Zapisi i kazivanja navedenih drugova, pisani u različito vrijeme i za različite potrebe, ne podudaraju se u pogledu datacije osnovanja ovoga OK. Neki se zapisi, starijih datuma, prilično razilaze, tako da je po Viktoru Bubnju taj OK osnovan koncem kolovoza 1941, a po ranijim zapisima Vlada Matetića čak početkom listopada. Prema tome iskazi, pismeni ili usmeni, sudionika u osnivanju ovoga komiteta ne mogu, sami za sebe, biti potpuno pouzdan izvor za preciznije datiranje ovoga značajnog događaja.

Spomenuti autori dviju knjiga o revolucionarnim zbivanjima u pojedinim predjelima Hrvatskog primorja, tj. dr Vinko Antić i Radule Butorović,[32] povezali su, sasvim prihvatljivo, osnivanje ovoga OK s boravkom Andrije Hebranga u Novom, odnosno na osnivačkoj sjednici OK u Crikvenici. Da je Hebrang zaista bio prisutan na osnivačkoj sjednici i da je upravo on, u ime CK KPH, i osnovao novi OK KPH za Hrvatsko primorje, proizlazi iz sjećanja J. Đerđe, M. Kršula, V. Mate-

---

[30] U spomenutoj knjizi (usp. b. 29) navodi se na str. 201. da je Hebrang bio 7 dana u Hrvatskom primorju. S obzirom na posebne okolnosti u kojima je Hebrang iznosio te podatke, neki se navodi o njegovu boravku u Hrvatskom primorju ne mogu prihvatiti kao točni, ali je podatak o boravku u H. primorju upravo 7 dana, vjerojatno približno točan jer se uglavnom poklapa s vremenom koje mu je bilo potrebno da obavi sve poslove u Novom, Crikvenici i Delnicama.

[31] Prijepis zapisa Mata Kršula u mom arhivu. Bilješka o kazivanju Mata Kršula o ovim pitanjima ustupili su mi Marija Vuković-Dunja i A. Tus. Obojici na tome i ovim načinom zahvaljujem. Vlado Matetić, zapisi i sjećanja, kao odgovor na moja konkretna pitanja, u mom arhivu. Viktor Bubanj: usp. »Formiranje teknike O KKPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici«, Narodni muzej Rijeka, F_1/336. Izjava i zapis o kazivanju Josipa Đerđe u mom arhivu. Sjećanje na obavljanje kurirske dužnosti Marije Dorčić u mom arhivu.

tića i D. Diminića,[33] pa se taj podatak može smatrati potpuno pouzdanim. S tim u vezi potrebno je imati na umu i »Sjećanje« Marije Dorčić koja je bila prva posredna veza između Đerđe i CK KPH. Ona je u svom »Sjećanju« navela da je jednom prilikom, kada je donijela Đerđin izvještaj u Zagreb i predala ga »vezi«, bila prisutna sastanku Rada Končara, Vlada Popovića i Andrije Hebranga, i da je u njenoj prisutnosti odlučeno da Hebrang ode u Novi, ali da se ne sjeća datuma kada je to bilo.[34] Po sadržaju njezina »Sjećanja« i na osnovi drugih podataka vjerojatno je to bio drugi Hebrangov dolazak u Novi, dakle onaj oko 3. (vjerojatno) rujna 1941.

Budući da je Ivo Marinković 30. rujna 1941. pisao izvještaj o svom kretanju i vršenju partijskih zadataka u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju od 7. do 29. rujna (taj je dokument sačuvan), i budući da u tom izvještaju spominje i Hebranga i OK u Crikvenici, sasvim je prihvatljivo da i u tom izvještaju, uspoređujući ga s memoarskim zapisima i kazivanjima navedenih drugova, treba tražiti odgovor na pitanje — kada je u Crikvenici osnovan OK.

Marinković je u spomenutom izvještaju za dan 12. rujna naveo ovo:

> »Logor Delnice. Sastanak s drugovima u prisustvu druga F. Rezoluciju imate«.

Za dan 28. rujna je naveo ovo:

> »Crikvenica. Sastanak OK kojem smo namjeravali prisustvovati, nije održan, jer većina drugova nije došla na sastanak«.[35]

Iz jednog izvještaja što ga je 2. listopada 1941. poslao OK Karlovac CK-u Hrvatske u Zagreb, vidi se da je CK KPH već 24. rujna poslao neke dopise i odluke OK-u Hrvatsko primorje.[36]

Iz ovih je navoda, prije svega, nepobitno da je već 24. rujna 1941. u Crikvenici postojao OK, a sasvim je očito i to da tada, toga dana ili nekoliko dana prije, nije osnovan, već svakako nešto ranije.

Postavlja se i pitanje — tko je »drug F.« za kojega Marinković navodi na je 12. rujna bio prisutan na sastanku s drugovima u Delnicama. Prije svega, kada se ne bi radilo o nekom odgovornijem rukovodiocu, vrlo je vjerojatno da ga Marinković ne bi spomenuo. Budući da je Hebrangovo partijsko (konspirativno) ime bilo »Fati« (negdje se navodi i »Fatty«), vrlo je prihvatljivo da je Marinković pod »drug F.« mislio na njega, što znači da je upravo Hebrang tada bio u Delnicama. O

---

[32] Usp. b. 1.

[33] Usp. b. 31 i b. 9.

[34] Usp. b. 31.

[35] Usp. b. 18. Pretpostavljam da je Marinković tada, tj. 12. rujna, u razgovoru s Hebrangom u Delnicama saznao da je osnovan OK u Crikvenici, pa nije isključeno da su se oni tek tada dogovorili i o tome da Marinković i Veljko Kovačević održe sastanak s OK u Selcima ili Crikvenici, što su oni 28. rujna i pokušali, ali bez uspjeha.

[36] Usp. b. 19, d. br. 48.

Hebrangovu boravku u Delnicama, upravo tih dana, piše i Ivo Kovačić u knjizi »Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB«, na str. 228. U jednom od svojih zapisa Dušan Diminić navodi da se s Hebrangom sreo u Delnicama upravo onoga dana kada su u Delnice došli Ivo Marinković i Veljko Kovačević te izvijestili o akcijama na pruzi kod Fužina i o dizanju dinamita kod Liča.[37] Njih su dvojica, prema Marinkovićevu zapisu, došli u Delnice 12. rujna.[38] Bez obzira na to što Diminić nije i kasnije ostao kod te tvrdnje, već dopušta da se možda prije sastao s Hebrangom, ipak je vrlo vjerojatno da je s Hebrangom bio u Delnicama upravo 12. rujna.

I Veljko Kovačević koji je zajedno s Marinkovićem obilazio ovaj teritorij, ističe da su Marinković i on sreli Hebranga u Delnicama, te se slaže s Marinkovićevim navodom da je to bilo 12. rujna. Naveo je i to da se sjeća kako je Hebrang tada bio u Primorju zbog reorganizacije partijskog rukovodstva.[39]

Đerđa u opširnom razmatranju ovog pitanja prethodno objašnjenje smatra vrlo prihvatljivim, ističući da je za njega sasvim uvjerljivo da se »drug F.« odnosi na »Fatija«, odnosno na Hebranga. I Vlado Matetić, kao član u Crikvenici osnovanog OK, smatra ovo obrazloženje o dataciji prihvatljivim.

Mate Kršul u svom zapisu i kazivanju navodi da je Hebrang bio u Novom u vrijeme između 1 .i 10. rujna.[40] U jednom ranijem zapisu naveo je da je OK osnovan sredinom rujna.

Time, međutim, o dataciji osnivačkog sastanka OK u Crikvenici nije sve rečeno, jer kod toga treba razmotriti i datume u listovima-glasilima koja je u to vrijeme izdavala partijska tehnika u Sušaku i u Novom, odnosno u Crikvenici; naime, datacije na tim listovima (»Crveni vjesnik«, »Primorski vjesnik«, »Glas naroda na Hrvatskom primorju«) imaju nemalo značenje u obrazlaganju okolnosti i datacije osnivanja OK.

Poznato je da je već u kolovozu 1941. u Sušaku izdavan tjednik »Crveni vjesnik«. Posljednji broj pod tim nazivom izašao je 17. kolovoza, a idući broj koji je izdan 24. kolovoza, nosi naziv »Primorski vjesnik«. Budući da Dušan Diminić u nekim svojim zapisima iznosi da je do navedene promjene naziva došlo intervencijom Andrije Hebranga prilikom njihova razgovora u Delnicama, onda bi po tome OK u Crikvenici bio osnovan već između 15. i 20. kolovoza, jer je, kako ističe Diminić, Hebrang tom prilikom napomenuo da je u Crikvenici osnovan OK.[41]

S obzirom na nejasnoće i nelogičnosti koje proizlaze iz Diminićevih zapisa koji se odnose na ovo pitanje (razgovor s Hebrangom oko 10. rujna, a promjena naziva lista oko 20. kolovoza), Općinski odbor

---

[37] Usp. b. 28.
[38] Usp. b. 18.
[39] Autorizirana bilješka o kazivanju Veljka Kovačevića u mom arhivu.
[40] Usp. b. 31.
[41] Usp. b. 28.

SUBNOR-a u Crikvenici obratio se, s time u vezi, ponovo Diminiću, tražeći od njega objašnjejne. Na taj je zahtjev Diminić odgovorio 22. travnja 1976. i među ostalim istakao da je ipak moguće da je s Hebrangom razgovarao prije, a ne oko 10. rujna, jer da je promjena naziva spomenutog lista uslijedila upravo intervencijom Hebranga.[42] Ne ulazeći podrobnije i u druga pitanja koja Diminić povezuje sa svojim razgovorom s Hebrangom u Delnicama (prisutnost Marinkovića i Kovačevića, saznaje o akcijama na pruzi i kod Liča izvedenima u noći od 9. na 10. rujna), ipak se čini da su Diminićeva sjećanja na neka od tih pitanja izblijedila, pa ne mogu, a to sam već i naveo, biti pouzdan oslonac za vjerodostojna povijesna zaključivanja o dataciji tih događaja. Ali kada Diminić navodi da je možda i prije razgovarao s Hebrangom (tj. prije 10. rujna), onda je to, eventualno, bilo moguće u vrijeme oko 15. kolovoza kada je, kako navodi Đerđa, Hebrang prvi put došao u Novi. Po mojoj ocjeni znatno vjerojatnije je da je Diminić bio se Hebrangom 12. rujna u Delnicama, a da je promjena naziva lista »Crveni . . .« u »Primorski vjesnik« uslijedila kao posljedica drugih okolnosti, o čemu također postoje neki podaci.

Dr Vinko Antić iznio je u knjizi »Vinodolska Selca u borbi«[43] da je novoosnovani OK pokrenuo izlaženje lista »Glas naroda . . .« i da je njegov prvi broj izašao 1. rujna 1941, jer da je to vidljivo iz članka koji je pod naslovom »Narodnooslobodilački pokret« preštampan u sušačkom »Primorskom vjesniku« 18. studenog 1941. Time autor potkrepljuje svoje pretpostavljanje o tome da je OK za Hrvatsko primorje osnovan u Crikvenici prije 1. rujna 1941.

Naveo sam da i dr Antić ističe kako je spomenuti članak *preštampan* iz »Glasa naroda . . .«, što, bez sumnje, ima određeno značenje. Pomnijim izučavanjem tehničke izradbe i sadržaja »Glasa naroda . . .« i prvih dvaju brojeva »Primorskog borca« koji su tiskani u Novom (to su brojevi PB za siječanj i veljaču 1942), moguće je zaključiti da na prvom broju »Glasa naroda . . .« nije bilo oznake »Br. 1. od 1. septembra 1941«, već samo: »Br. 1. septembar 1941«. U prepisu je, dakle, omaškom mogao biti unesen i datum, tj. 1. (prvi) septembar, mjesto: Br. 1, septembar. Zbog toga ne smatram dataciju na spomenutom prepisanom članku potpuno pouzdanom, to više što se i na sačuvanim primjercima »Glasa naroda . . .«, odnosno »Primorskog borca« vidi da su neke brojke ili slova ostala nejasna ili nečitljiva.

Za dataciju izdavanja prvog broja »Glasa . . .« značajan je i jedan izvještaj OK KPH za Hrvatsko primorje iz listopada 1942. u kojemu se navodi da je »Glas . . .« počeo izlaziti »početkom oktobra« 1941«. Na taj ću se dokument kasnije šire osvrnuti, ali je u istraživanju svih okolnosti u kojima je osnovan OK u Crikvenici, ovaj dokument, bez sumnje, vrlo važan, pogotovu ukoliko se polazi od stajališta da je »Glas . . .« počeo izlaziti nakon osnivanja OK u Crikvenici.

---

[42] Isto.
[43] Usp. V. Antić, n. d., str. 567.

Kod toga je, međutim, potrebno imati na umu i to da nijedan datum koji je istaknut na tada izdavanim brojevima »Glasa . . .« ne može biti potpuno pouzdan dokaz i potvrda da je upravo toga dana taj broj lista i tiskan. Jednako ne može biti ni dokaz ni potvrda da je bilo koji datum na prvom broju »Glasa . . .« izravno vezan s osnivanjem OK KPH u Crikvenici. Na takav zaključak posebno upućuju Josip Đerđa i Mate Kršul, pa tako Đerđa navodi:

». . . Tehnička baza u Novom formirana je prije formalnog osnutka OK, to je bio dio prve faze mog rada (. . .) i to nezavisno od mjesne partijske organizacije (u Novom, nap. M. P.). (. . .) Zato i ne postoji problem kako je OK u vrlo kratkom roku po formiranju mogao izgraditi tehnički aparat. Nisam siguran, ali sam sklon vjerovati, da je i prvi broj 'Glasa naroda . . .' izašao prije formiranja OK, u svakom slučaju nema izravne veze s time. Izdavanje lista i tehnički i ostali rad bio je sastavni dio zadatka da se povežu i aktiviraju grupe komunista i pokrene javno mišljenje, u kom sklopu formiranje OK dolazi kao konac jedne faze nakon takvih predradnji.«[44]

Mate Kršul, pišući o istom pitanju, ističe da se u to vrijeme pred KP postavilo pitanje izdavanja lista i druge »partijske literature« kao »preduvjeta da se omogući ideološko izdizanje novih kadrova KP«. Osim toga Kršul navodi i ovo:

». . . Odmah po dolasku u Novi, drug Đerđa J. shvatajući nužnost izdavanja lista pristupio je radu na organizaciji štamparije tj. AGITPROPA. Ne sjećam se kada je vremenski počela raditi štamparija. Pouzdano znam da je to bilo prije formiranja OK KPH za Hrv. Primorje.«[45]

Ovdje se svakako nameće i pitanje — kako s navedenim iskazima uskladiti zapis Viktora Bubnja u kojemu je naveo da je »u augustu«, »ne sjećam se datuma« formiran u Crikvenici novi OK KPH za Hrvatsko primorje, da je tada i on postao član toga komiteta i ». . . bio odgovoran za partijsku tehniku«. S tim u vezi naveo je i ovo:

»Ja sam morao zbog toga formirati potpuno novu tehniku u Crikvenici. To je bio težak i riskantan posao. Pogotovo jer sam dobio kratak rok, a nabaviti sve što treba — ciklostil, šapirograf (. . . .) izabrati dvojicu komunista za koje se zna i koji će samnom raditi u tehnici, a koji nisu kompromitirani, zatim pronaći ljude i mesto gdje će kuriri primati materijal, pa same kurire koji će raznositi je bilo vrlo teško.[46]

---

[44] Zapis J. Đerđe u mom arhivu.
[45] Usp. b. 31.
[46] Usp. b. 31.

Ovaj iskaz V. Bubnja u suprotnosti je s prethodnim iskazima Đerđe i Kršula jer on povezuje svoju djelatnost u »tehnici« s osnivanjem OK uz navod da se sve to dešavalo u kolovozu.

Imajući na umu sve raspoložive podatke, po mojoj je ocjeni prihvatljivo da je V. Bubanj mogao biti uključen u organizaciju »tehnike« već u kolovozu, ali da je to bilo neovisno o osnivanju OK, jer je OK, prema sveukupnoj raspoloživoj povijesnoj građi, osnovan početkom rujna. Na takav zaključak upućuju i citirani iskazi J. Đerđe i M. Kršula, ali — posebno — i citirani dio izvještaja V. Popovića u kojemu je, krajem kolovoza 1941. (poslije 24. VIII)naveo »preselićemo OK u Crikvenicu«. Ako bi, dakle, OK, kako to navodi Bubanj, i bio osnovan u kolovozu (posljedjnjih 5—6 dana u mjesecu) pa se tek potom prišlo organiziranju izdavanja »Glasila NOF« za Hrvatsko primorje, bilo bi izuzetno teško, ako ne i nemoguće izvršiti sve one radnje o kojima piše V. Bubanj (citirao sam ih), zatim sastaviti, prepisati i umnožiti članke (a pisao ih je samo Đerđa), istovremeno obaviti potreban razgovor s Hebrangom, organizirati osnivački sastanak OK itd., i sve to do 1. rujna. To je i Đerđa imao na umu kada je obrazložio da bi njemu onih 10-tak dana od prvog razgovora s Hebrangom (polovicom kolovoza) pa do osnivačke sjednice OK koja je, eventualno, održana koncem kolovoza, bilo zaista premalo vremena da predvidi i prikupi bar najosnovnije podatke o budućim članovima OK, to više što mu je revolucionarna problematika u Hrvatskom primorju do tada bila vrlo malo poznata, a također partijski kadrovi.

Zbog svih navedenih razloga smatram isključenom mogućnost da je ovaj OK osnovan još u kolovozu, što ne znači da pripreme za pokretanje lista »Glas naroda . . .« nisu već tada vršene. U prilog tome iznosim još jedan dio Đerđine izjave:

> ». . . Ja sam rođeni agitpropovac, i čim mi se pružila prilika da pišem, počeo sam pisati i štampati. Nije se tada mnogo vodilo računa o formi, na pr. da li postoji forum u čije se ime list pokreće-izdaje, jer je bilo bitno politički djelovati, rječju i perom, a za to sam imao i direktivu i odobrenje od Hebranga ,a povrh svega svoju sklonost . . .«[47]

Koliko su neki datumi koji su istaknuti u tadanjim brojevima »Glasa . . .« nepouzdani »dokazi« za pojedine datacije, može poslužiti i 2. (drugi) broj »Glasa . . .«, koji je označen kao: »Br. 2. — oktobar 1941«. U njemu je objavljen članak u povodu godišnjice oktobarske revolucije koji počinje riječima: »Na dan 7. novembra 1918. poslije dugotrajnih ogorčenih i punih žrtava borbi . . .«, a završava rečenicom: »Snagu i željeznu volju za tu borbu crpe oni iz izvora VELIKE OKTOBARSKE REVOLUCIJE koja *danas* (potcrtao M. P.) slavi svoju 23. godišnjicu«. Iz ovog teksta riječ »danas« ne treba shvatiti doslovno, jer bi to značilo

[47] O tom smo pitanju Marija Vuković-Dunja, Josip Đerđa i ja u siječnju 1976. vrlo detaljno raspravljali. Zapis o raspravi u mom arhivu.

da je list izašao upravo 7. studenog kada se i slavi godišnjica oktobarske revolucije. (Bila je to 24, a ne 23. godišnjica, kako je u »Glasu . . .« pogrešno navedeno.) To, dakle, treba shvatiti tako da je list *tih* dana tiskan.

Imajući na umu sve navedene podatke, uz napomenu da se Hebrang u Vinodolu i Gorskom kotaru zadržao 7—8 dana, najvjerojatnije je da je novi Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje osnovan u Crikvenici oko 7. rujna 1941, i da je tek nakon toga Hebrang (oko 12. rujna) kraće vrijeme boravio u Delnicama.

U prilog prednjim zaključcima navodim i sjećanje Andrije Tusa i Vinka Strizića te svoje osobno. Po našim je sjećanjima, naime, Toma Strizić u to vrijeme bio došao iz Viševice u Bribir s namjerom da se negdje oko Novog sastane s Hebrangom. U uspostavljanju dodira između njih sudjelovali su Andrija Tus, Vinko Strizić i Josip Mršan. Tus je tada bio u partizanskoj jedinici na Viševici odakle je bio došao, zajedno s Tomom Strizićem, a Vinko Strizić, Josip Mršan i ja bili smo članovi SKOJ-a u Bribiru. Do sastanka između Hebranga i Strizića nije bilo došlo, o čemu je meni detaljnije tada pričao spomenuti Mršan, a kasnije i Tus i V. Strizić koji su naveli da se po nekim detaljima (sazrelo voće) sjećaju da je to vrlo verojatno bilo u rujnu.[48]

O tome kako su tekle praktične i druge pripreme za osnivanje OK u Crikvenici, postoji malo podataka. Inicijativa za osnivački sastanak potekla je od Hebranga i Đerđe koji su o tome obavijestili Mata Kršula. Po sjećanjima M. Kršula njega je prvih dana rujna Đerđa pozvao u Novi gdje su se njih dvojica i Hebrang, prilikom kupanja u moru, dogovorili za održavanje šireg sastanka u Crikvenici, a koji je trebalo organizirati u iduća dva-tri dana.[49] Preuzevši taj zadatak, Kršul se o njegovu izvršenju dogovorio s Viktorom Bubnjem, a on dalje s Vladom Matetićem i, vjerojatno, s Karlom Radilom.

PRVI SASTAV NOVOG OK I NJEGOVI OSNOVNI ZADACI

Kao što nema sačuvanih dokumenata o osnivanju OK u Crikvenici, tako nema ni dokumenata o njegovu prvom sastavu i osnovnim zada-

---

[48] Bilješka o kazivanju u mom arhivu. Dr Vinko Antić u knjizi »Vinodolska Selca u borbi« na str. 567. navodi da sam mu ja usmeno priopćio kako je osnivačka sjednica OK održana u nedjelju, pa je po tome, zatim po zapisu V. Bubnja (citirao sam ga) i po navodima u knjizi A. Tusa »Bribir . . .« str. 119, zaključio da je to vjerojatno bilo 24. kolovoza. Na citirani tekst V. Bubnja već sam se osvrnuo. Navod A. Tusa o tome da je A. Hebrang bio u Novom koncem kolovoza, nije nikada i ničim vjerodostojno utvrđen, a osnovan je na »sjećanjima«, među ostalima i mojim. Moja napomena u nevezanom razgovoru (nije to bilo »saopćenje«, kako navodi dr Antić) s drom Anticem izrečeno je više kao pretpostavka, kao mogućnost, jer sam smatrao, a tako sam to tada i obrazložio, da su drugovi lakše održavali sastanke u dane kad nisu bili zaposleni, a to su bile nedjelje. Žalim ako je te moje riječi dr Antić prihvatio kao vjerodostojne pa i prema njima datirao osnivanje OK u Crikvenici.

[49] Zapis M. Kršula, prijepis u mom arhivu.

cima, jer su uvjeti ilegalnog rada nalagali izuzetnu opreznost. Nešto od dokumenata o djelovanju OK tokom 1941. bilo je sačuvano sve do 1943, ali su koncem te godine, prilikom prodora Nijemaca u Hrvatsko primorje, i oni propali. Zapisi u memoarskoj građi, ranijeg i kasnijeg datuma, razlikuju se ponešto i o ovim pitanjima, pa je time otežano i njihovo korištenje. Prema podacima koje sam uspio pronaći, jedini sačuvani dokument u kojemu se bar nešto navodi o članovima tada osnovanog OK u Crikvenici, jest izvještaj što ga je Ivo Marinković pisao polovicom prosinca 1941, ali su članovi OK koje on spominje, navedeni pod odgovarajućim šiframa, o čemu ću kasnije nešto više iznijeti. Prema tome su, osim toga izvještaja, memoarski zapisi ili bilješke o kazivanjima jedini izvorni materijal i za istraživanje ovih pitanja.

Spomenuo sam da su u organiziranju osnivačkog sastanka OK sudjelovali M. Kršul, V. Bubanj, V. Matetić i K. Radil. Matetić je preuzeo zadatak da pronađe prikladnu prostoriju i odlučio se za stan u kojem je stanovao kao podstanar, tj. u kući br. 25 u ulici koja i danas nosi naziv Ulica kralja Tomislava. Tko je izvršio izbor drugova koje je trebalo pozvati na sastanak — to danas nije moguće pouzdano zaključiti. Ipak, čini se prihvatljivim zaključak da je Đerđa, u dogovoru s Hebrangom, pozvao Mata Kršula na razgovor u Novi, pa da je već tada u Novom dogovoreno koga treba pozvati na sastanak. Moguće je i to da je tada zaključeno da Mate Kršul, u dogovoru s Bubnjem (ili još s nekim) predvidi još neke drugove, osim onih za koje se dogovorio s Hebrangom i Đerđom, a koje je također trebalo pozvati. U svemu je tome, očito, bilo nemalih poteškoća, jer su Hebrang i Đerđa premalo poznavali primorske partijske kadrove, a ni Mate Kršul, s obzirom na to da je tek kraće vrijeme boravio u Selcima, nije u tom pogledu bio u povoljnijem položaju. Upravo zbog tih razloga čini se da je i Viktor Bubanj, zajedno s Kršulom, sudjelovao u izboru članova koje je trebalo pozvati na osnivački sastanak OK, jer je on duže vremena živio i kao komunist djelovao u Crikvenici, a uz to je bio tada i sekretar crikveničke partijske organizacije u kojoj su članovi bili već spomenuti V. Matetić i K. Radil.

Na osnivački sastanak bio je pozvan i Rade Šupić kojega je predložio Hebrang kao budućeg člana OK, ali, kako se sjeća Matetić, R. Šupić tu obavijest nije pravovremeno primio.[50] Bio je, također na prijedlog Hebranga, pozvan i Ante Dobrila, upravitelj pošte u Crikvenici.[51] Po sjećanju V. Matetića na sastanak je bio pozvan i Rafe Brozičević koji je bio sekretar partijske organizacije u Dramlju.

Rafe Brozičević se sjeća da ga je na sastanak pozvao netko od drugova iz Crikvenice (Bubanj, Matetić ili Radil) i da su, osim njega, sastanku prisustvovali: A .Hebrang, J. Đerđa, M. Kršul, V. Bubanj, K. Radil i »neki Dobrila«.[51a]

---

[50] Izjava V. Matetića, u mom arhivu.
[51] Isto. Također b. 47.
[51a] Kazivanje R. Brozičevića, zapis u mom arhivu.

Prema tome, na osnivačkom sastanku OK KPH za Hrvatsko primorje, održanom neutvrđenog dana početkom rujna 1941. u Crikvenici, prisustvovali su: Andrija Hebrang u ime CK KPH, Mate Kršul, član partijske organizacije u Selcima, Viktor Bubanj, sekretar partijske organizacije u Crikvenici, Vlado Matetić, član partijske organizacije u Crikvenici, i Rafe Brozičević, član partijske organizacije u Dramlju. Za ostale eventualno prisutne sjećanja Đerđe, Kršula, Matetića i Brozičevića ne podudaraju se, dok Viktor Bubanj nije u svojim zapisima o tome ništa pisao.

Tako Đerđa ističe da on na tom sastanku nije bio, pa da ne može znati tko je sve, osim Hebranga, bio prisutan.[52] Mate Kršul navodi da su, osim spomenutih, bili prisutni: J. Đerđa, Ante Dobrila i Karlo Radil,[53] dok V. Matetić ističe da Radil nije bio prisutan, ali da je bio prisutan Rafe Brozičević.[54]

Prema tome je prisutnost Hebranga, Kršula, Bubnja, Matetića i Brozičevića očito nepobitna, a sporna je prisutnost Đerđe, Dobrile i Radila. S obzirom na to da su se tada većina prisutnih tek prvi put sreli i upoznali se, ne spominjući svoja imena (zbog konspiracije), da je od tada (1941) pa do vremena kada su navedeni sudionici iznosili svoja sjećanja na taj događaj (1976) prošlo 35 godina, izblijedjela sjećanja su vjerojatno glavni uzroci nepodudarnosti u zapisima i kazivanjima. Zbog toga i nisam mogao vjerodostojno utvrditi ni prisutnost svih spomenutih ni točan datum održanog sastanka i još neka druga pitanja o kojima će u nastavku biti više izneseno.

Osnivački sastanak OK održan je, kako sam već naveo, u stanu gdje je V. Matetić bio podstanar. Primivši zaduženje za pronalazak prikladne prostorije, ne znajući o kakvu se sastanku radi (koja mu je svrha, tko će mu prisustvovati i sl.), ali imajući na umu da je sastanak značajan, pa da i mjere opreznosti moraju biti maksimalno provedene, Matetić je »poslao ukućane u šetnju« kako bi u predviđeno vrijeme ostali u stanu samo oni koji su prisustvovali sastanku. Također je smatrao da će i blizina talijanske karabinijerske stanice (nalazila se vrlo blizu zgrade u kojoj je održan sastanak) predstavljati izvjesnu veću sigurnost, jer da Talijani, a ni ustaše, neće pretpostaviti da bi netko u neposrednoj blizini karabinijera održavao ilegalni politički sastanak. Dalje Matetić navodi da je sastanak počeo oko 17,30—18 sati i da je trajao »oko 3 sata«.[55] Mate Kršul navodi naprotiv da je sastanak bio kratak, možda nešto duži od pola sata.[56]

Nisam uspio utvrditi kako su pojedinci dolazili na sastanak, tj. u kojem vremenskom razmaku, tko ih je o sastanku obavijestio, tko je doveo Hebranga itd. Tih se detalja sudionici ne sjećaju.

---

[52] Usp. b. 47.
[53] Usp. b. 49.
[54] Usp. b. 50.
[55] Isto.
[56] Usp. b. 31 i 49.

Prema sjećanjima Kršula i Matetića sastanak je vodio Hebrang. Prisutni su u kratkim, bitnim crtama iznijeli prilike u kojima se razvijala NOB, raspoloženje naroda i sl., a potom je Hebrang izložio osnovne zadatke ne samo za prisutne nego i za komuniste Vinodola, odnosno Hrvatskog primorja uopće, o čemu ću kasnije više iznijeti.

S obzirom na raspoložive podatke postavlja se pitanje — da li je već tada, na tom sastanku, izabran ili u dogovoru s Hebrangom dogovoren i sastav novog OK za Hrvatsko primorje. To pitanje proizlazi iz zapisa M. Kršula koji je naveo da se ne sjeća da li je na tom sastanku bilo govora o sastavu OK, pa iznosi kao vjerojatnije da su o tome Hebrang, Đerđa i on raspravljali nakon sastanka, ili čak samo Đerđa i on. Sjeća se, međutim, da mu je Hebrang tada (u razgovoru neposredno nakon sastanka) rekao da će on (Kršul) biti sekretar OK.[57] Matetić također navodi da na sastanku nisu određeni članovi OK, već da je CK KPH o tome poslao pismenu obavijest oko 15 dana poslije sastanka.[58] Josip Đerđa, s obzirom na izjavu kako na sastanku nije bio prisutan, nije o ovom pitanju dao nikakvo objašnjenje.

Kako prema iznesenom, a u nedostatku i drugih podataka, ocijeniti ovaj sastanak u Crikvenici s obzirom na njegovo značenje u osnivanju OK, i kako objasniti konstituiranje OK?

Očito je da je Hebrang tada došao u Vinodol sa sasvim određenim zadatkom, tj. da osnuje ili dovrši konačne pripreme za osnivanje OK, kao što je očito i to da je osnivanje OK pripremao Đerđa, jasno — po ovlaštenju CK KPH. S obzirom na navedena sjećanja Kršula i Matetića vrlo je vjerojatno da se Hebrang na sastanku u Crikvenici nastojao šire i bolje upoznati s partijskom problematikom i kadrovima koji dolaze u obzir za članove OK i pri tome iznijeti osnovne zadatke za djelovanje. Prema tome je osnovni zadatak ovoga sastanka bio u tome da se zajedničkim dogovorom izvrše konačne pripreme za osnivanje novog partijskog rukovodstva za Hrvatsko primorje i da se konačno odluči tko treba da uđe u to rukovodstvo. Zbog toga i ne smatram posebno značajnim pitanje — da li su već na tom sastanku riješena sva ta organizacijsko-kadrovska pitanja, ali smatram da je ono najbitnije, tj. potreba osnivanja partijskog rukovodstva od nekih prisutnih (i neprisutnih, tj. Šupića) bila konačno dogovorena. S obzirom na tadanju (a i raniju) praksu vjerojatno je Hebrang prisutne obavijestio i o tome da će konačnu odluku o sastavu OK donijeti CK KPH, kako to, uostalom, navodi i V. Matetić.

Rezimirajući prethodno, čini mi se najprihvatljivijim zaključak da je već kao rezultat ovoga sastanka proizašla odluka da neki od prisutnih (Kršul, Bubanj, a možda i Dobrila) mogu djelovati kao članovi OK, da se o konačnom sastavu OK još raspravi, pa da o svemu tome CK KPH u najskorije vrijeme konačno i mjerodavno odluči. Budući da

[57] Isto.
[58] Usp. b. 50.

je Hebrang ostao u Novom još dan-dva, sasvim je prihvatljivo da je i nakon sastanka nastavio raspravljanje o ovim pitanjima prije svega s Đerđom, ali i s Matom Kršulom kao sekretarom OK.

Prema tome se sastanak u Crikvenici može s punim pravom smatrati osnivačkim sastankom OK, sasvim neovisno o tome što je CK KPH to trebao i formalno potvrditi, i sasvim neovisno o tome da li su sva pitanja značajna za osnivanje takva partijskog rukovodstva, bila na njemu potpuno i do kraja riješena. Ostala su pitanja rješavali idućih dana Đerđa i Kršul. Drugim riječima, toga je dana u Crikvenici započelo djelovati novo partijsko rukovodstvo za Hrvatsko primorje, a njegov je konačni sastav CK idućih dana i »službeno« potvrdio.

Na takav zaključak, osim navedenih objašnjenja, upućuje i okolnost da OK u Sušaku još nije bio službeno rasformiran, i on je, dakle, još uvijek postojao kao primorsko partijsko rukovodstvo. Budući da na sastanku u Crikvenici nije bilo nijednog člana toga OK, i s obzirom na to da se Hebrang prije sastanka u Crikvenici nije uspio sastati s Diminićem, (ili, eventualno, s nekim drugim članom toga OK), sasvim je razumljivo da je CK istovremeno s potvrđivanjem novoga OK morao rasformirati dotadanji OK. I tek kada je sve to obavljeno, dakle nakon što je Hebrang u Delnicama obavijestio Diminića o zaključcima u Crikvenici i nakon što je o sveukupnom stanju i poduzetim mjerama obavijestio u Zagrebu R. Končara i V. Popovića, oni su, kao operativno partijsko rukovodstvo za Hrvatsku, donijeli o tome konačnu i mjerodavnu odluku koja se, po mojoj ocjeni, u osnovi svodila na ovo:

1. da se OK KPH u Sušaku rasformira;

2. da Rade Šupić, kao tadanji sekretar OK, postaje član novog OK osnovanog u Crikvenici;

3. da se u Sušaku osnuje Kotarski komitet KPH koji će razvijati djelatnost na teritoriju grada i kotara Sušak, zatim u kastavskom, krčkom, rapskom i čabarskom kotaru;

4. da se zbog »nezdravog stanja« u dotadanjem OK isključe iz KP njegovi članovi Dušan Diminić i Pavao Biondić, a ostali članovi (Šupić i Karadžija) da se kazne blažim kaznama;

5. da se partijsko rukovodstvo dogovoreno i utemeljeno u Crikvenici, na čelu sa sekretarom Matom Kršulom, potvrđuje kao novi Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje.[59]

S obzirom na ograničen prostor ovdje se neću upuštati u obrazlaganje pitanja — kako su te odluke provedene. U nastavku ću se dotaći

---

[59] Do ovih zaključaka došao sam proučavanjem sveukupne povijesne građe koja je u bilo kojem pogledu značajna za objašnjavanje događaja o kojima pišem. Ograničen prostor ne dopušta mi da detaljnije i temeljitije obrazložim svaku od navedenih točaka zaključka, što će, nesumnjivo, trebati izvršiti. Ta potreba proizlazi i iz činjenice što ovi moji zaključci nisu proizašli samo kao rezultat korištenja podataka koje sam iznio u ovom članku već, djelomično, i drugih koje u sadašnjoj situaciji nisam mogao objaviti jer ih nisam uspio temeljito istražiti i proučiti.

tek nekih pitanja, i to u onoj mjeri u kojoj je to, za bolje razumijevanje daljnjih događaja, neizbježno.

Kao prvo, postavlja se pitanje — tko su bili članovi OK osnovanog u Crikvenici.

U ranijim zapisima, elaboratima i sl. spominju se kao njegovi članovi: Mate Kršul, Viktor Bubanj, Vlado Matetić, Rade Šupić, Josip Đerđa, Karlo Radil, Ante Dobrila, Veljko Kovačević, Josip Cuculić i Emil Karadžija.[60]

Temeljitim istraživanjem prvog sastanka ovog OK bavili su se, kako sam već rekao, dr Vinko Antić i Radule Buturović, i njihovi zaključci u pogledu sastava OK uglavnom podudaraju. Rezultati do kojih sam ja došao u svojim istraživanjima, također se u znatnoj mjeri podudaraju s njihovima.

Nepobitno je da su, po mojoj ocjeni, članovi OK u momentu kada je osnovan, bili: Mate Kršul, ujedno i sekretar novoosnovanog OK, Viktor Bubanj, zadužen za tehniku OK i Rade Šupić.

Vlado Matetić navodi da je on postao član OK nešto kasnije, dakle ne odmah po osnivanju OK, i da pri osnivanju OK nije bio predviđen za njegova člana, nego, osim spomenute trojice, još i Ante Dobrila. Budući da Dobrila, po sjećanju Matetićevu, već od početka nije aktivno sudjelovao u radu OK, uskoro je mjesto njega postao on (Matetić) član OK.[61]

Josip Đerđa nije tada postao član OK, iako je njegova uloga u osnivanju OK bila vrlo značajna, čak odlučna, jer je tada u svojstvu delegata CK KPH za Hrvatsko primorje imao ne samo pravo već i zaduženje da pronađe najprikladnije komuniste za članove OK, da pripremi potrebne preduvjete za osnivanje komiteta te da u komitetu bude tumač ili prenosilac uputa, stavova i sl. koje je primao od CK KPH, a istovremeno da vodi tzv. agitprop u novoosnovanom komitetu. (Pod »agitpropom« razumijeva se cjelokupna djelatnost na agitaciji i propagandi, sadržana u izdavanju listova-glasila, letaka, proglasa, u umnožavanju raznog partijskog teoretskog materijala i sl.). On je nešto kasnije (u veljači 1942) postao član OK.[62] (Pišući o svom razgovoru s Hebrangom o tome — kako i od koga sastaviti novi OK — Đerđa je naveo da mu je Hebrang odgovorio vrlo kratko: »snađi se«.)[63]

---

[60] Osim zapisa i kazivanja koja sam već naveo (Đerđa, Kršul, Matetić, Karadžija, Cindrić, Diminić) u Vojno-istorijskom institutu u Beogradu nalazi se i elaborat pod naslovom: »Sušak i okolica u narodnom ustanku 1941«. U Centru za historiju radničkog pokreta u Rijeci (CHRPR) nalazi se prijepis toga elaborata (oznaka: F-1-319). Navedeni su ovi autori elaborata: Dušan Diminić, Eugen Cindrić, Luka Vinketa, Ivan Galjanić, Mate Kršul, Emil Karadžija, Velimir Rodica i Veljko Vučinić. I u tom elaboratu spominju se članovi ovog OK i to: Mate Kršul, Viktor Bubanj, Veljko Kovačević i Josip Cuculić.

[61] Usp. b. 50.

[62] Usp. b. 21.

[63] Usp. b. 47.

Mate Kršul navodi da je i Karlo Radil bio član OK, ali Radila ne spominju ni Đerđa ni Matetić. Dobrilu naprotiv spominju Kršul i Matetić, a Đerđa ne isključuje mogućnost njegova članstva u OK, ali je ni ne potvrđuje.

Prema tome, pitanje članova u OK, u momentu kada je osnovan, za Dobrilu i Radila nije do kraja raščišćeno. Ipak, moguće je da su obojica postali članovi OK već u momentu osnivanja, s time da je uskoro mjesto Dobrile kooptiran u OK V. Matetić. Budući da je Radil već 23. studenog 1941. uhapšen od Talijana, njegovo (eventualno) djelovanje u OK je time prestalo, a budući da je uhapšen nešto više od dva mjeseca nakon osnivanja OK, moguće je da u to kratko vrijeme njegova aktivnost i nije još bila došla do posebnog izražaja, pa ga se Đerđa i Matetić i ne sjećaju kao člana OK. Unatoč tome V. Matetić kategorično tvrdi da Radil nije bio član OK.

Po sjećanju Đerđe sastav OK — Mate Kršul, Viktor Bubanj, Vlado Matetić i Rade Šupić — proizašao je kao rezultat njegova kontaktiranja s prvom trojicom i razgovora s Hebrangom o Šupiću kojega on (Đerđa) nije poznavao. U svakom slučaju on smatra da je Mate Kršul već tada, nakon prvih razgovora koje su vodili, pokazao kvalitete dobroga poznavaoca partijsko-teoretske problematike i da je, s obzirom i na druge kvalitete, imao najviše uvjeta da postane sekretar novog OK. Ne isključuje mogućnost da je u tom smislu dao prijedlog Hebrangu, pa da je taj njegov prijedlog Hebrang i usvojio. Šupić je, po sjećanju Đerđe, postao članom OK na prijedlog Hebranga, jer ga je Hebrang smatrao »zdravim« i zaslužnim partijskim aktivistom na Sušaku. Po svim memoarskim zapisima Šupić, kako sam već naveo, nije prisustvovao osnivačkom sastanku OK u Crikvenici. Mate Kršul navodi da je Šupića prvi puta sreo oko 25. studenog kada su ga karabinijeri pokušali uhapsiti u Crikvenici. Đerđa i Matetić ne navode kada su prvi puta došli u dodir sa Šupićem, a ni u zapisima V. Bubnja se to ne spominje. Ostaje, dakle, otvoreno pitanje — tko i kada je obavijestio Šupića o njegovu članstvu u OK, ali je moguće da ga je o tome obavijestio netko od članova CK KPH u vrijeme kada je u drugoj polovici rujna 1941. bio u Zagrebu, ili Emil Karadžija nakon razgovora s V. Matetićem koncem rujna, odnosno početkom listopada 1941.

Karakterističan je, međutim, jedan detalj izjave Viktora Bubnja, u kojoj navodi da je novoosnovani OK u Crikvenici »... bio sastavljen od drugova iz starog Okružnog komiteta i novih članova. Sekretar je bio Rade Šupić, poznati komunist i narodni heroj«.[64]

Iz ovako formulirane rečenice moglo bi se zaključiti da je Rade Šupić, a ne Mate Kršul bio sekretar novog OK, i da je u novom OK bilo još nekih članova »starog« OK. Svi drugi raspoloživi povijesni materijali upućuju na zaključak da je sekretar OK postao Mate Kršul,

---

[64] Viktor Bubanj: »Formiranje tehnike OK KPH u Crikvenici«, Muzej revolucije u Rijeci, br. 335, B-1/336.

i to odmah po osnivanju, i da, osim Šupića, nijedan bivši član ranijeg OK nije tada postao i član novog OK.

Prema zapisu V. Matetića CK KPH je tek nakon nekih 15 dana pismeno potvrdio sastav novog OK,[65] što je, uostalom, bila i redovna praksa, tj. da CK KPH potvrđuje novoizabrane sastave regionalnih partijskih rukovodstava i njihove sekretare. Ali, kako sam već istakao, sasvim neovisno o potvrdi koju je o sastavu OK imao dati CK KPH, ovaj OK počeo je djelovati odmah nakon osnivačkog sastanka u Crikvenici.

Prethodno sam naveo da je, koliko je meni poznato, sačuvan samo jedan dokument pisan u to vrijeme, u kojemu se pod raznim nazivima spominju članovi OK za Hrvatsko primorje. To je izvještaj što ga je Ivo Marinković-Slavko pisao CK-u Hrvatske 15. prosinca 1941; u njemu je naveo kako je zbog »provale« u Kraljevici član OK »drug Bubanj« morao otići u partizanski logor u Liču. Zatim opisuje »jednu unutarpartijsku teškoću«, pri čemu spominje »druga II«, »druga III« i »druga Radu«.[66] Događaj, što ga je Marinković opisao, pripada isključivo u područje partijske historiografije. Ovdje navodim tek toliko što se pod navedenim nazivima razumijevaju članovi OK za Hrvatsko primorje, tj. V. Matetić i R. Šupić te Josip Đerđa. Osim navedenih, »drug I« koji se ne spominje, bio je Mate Kršul. Njega, međutim, Marinković spominje samo kao »sekretar«. S obzirom na to da je V. Bubanj već bio u partizanskoj jedinici, Marinković je spomenuo njegovo prezime, što je za ostale izbjegao, jer su tada još djelovali na okupiranom području, i to kao ilegalni partijski aktivisti.

Marinković je boravio u Vinodolu (Crikvenica, Selca, Novi) oko 15. studenog jer je u izvještaju naveo da je došao u Hrvatsko primorje upravo u vrijeme kada je Viktor Bubanj izbjegao hapšenje i otišao u partizanski logor, a to je bilo polovicom studenog.[67] Dio Marinkovićeva izvještaja koji se odnosi na OK u Crikvenici, zahtijeva dublje istraživanje jer se u njemu dotadanji OK u Sušaku spominje kao »KK« (dakle — kotarski komitet), a takvim ga je smatrao i Emil Karadžija.[68] Osim toga, iz teksta je vidljivo da je već i do tada postojala veza OK iz Crikvenice sa Šupićem (vjerojatno pismeno) jer da je on (Šupić) bio dao određeno mišljenje o »drugu II«. Dalje je vidljivo da se »sekretar« (Mate Kršul) »nije mogao probiti do Sušaka, iako je to pokušavao«. Posebno je značajan dio rečenice u kojoj Marinković navodi da

---

[65] Usp. b. 50.

[66] Usp. »Zbornik dokumenata NOR« Tom V, k. 2, d. 62 i IHRPH — KP-226/4.

[67] Pokušaj hapšenja V. Bubnja uslijedio je nakon hapšenja grupe aktivista NOB u Kraljevici. Budući da je prema osobnom sjećanju Z. Petrinovića on uhapšen 15. studenog, onda je i pokušaj hapšenja V. Bubnja izvršen nakon toga datuma. Taj datum spominje i sam Bubanj u svom partijskom anketnom listu.

[68] Kazivanja E. Karadžije, zapis u mom arhivu. Usp. i: Emil Karadžija: »Osnivanje prvog partizanskog odreda na Tuhobiću kod Sušaka«, objavljeno u »1941—1942. u svjedočanstvima učesnika NOB«, Beograd 1975, k. 4. str. 150.

do tada (polovica studenog) »još nije bilo provedeno vaše pismo« (pismo CK, nap. M. P.), koji se, vrlo vjerojatno, odnosi na obrazloženje što ga je CK dao u vezi s isključenjem iz KP Diminića i Biondića.[69]

I Mate Kršul u svom zapisu spominje pismo CK, navodeći da je bilo pisano rukom (Hebrang), a potpisano sa »Ćaća«[70] i da se odnosilo »na problem partijske organizacije u Sušaku«.[71] Čini se prihvatljivim da je to upravo ono pismo koje i Marinković spominje.

Prihvatljivim se čini i zaključak da je Šupić oko 25. studenog, prilikom boravka u Vinodolu, primio pismo CK KPH, i da su tek potom (početak prosinca) poduzete na Sušaku mjere u duhu odluka iznijetih u njemu. Sve to, međutim, tek treba temeljitije proučiti.

Uskoro nakon osnivanja OK u Crikvenici u Sušak je otišao Vlado Matetić, s time da posredovanjem poznatih partijskih aktivista obavijesti tamošnje drugove o sastanku u Crikvenici. Tada se, kako je sam naveo, sastao s Emilom Karadžijom i prenio mu najbitnije zaključke iz Crikvenice.[72] U usmenom kazivanju iznio mi je i Emil Karadžija da se sjeća toga razgovora s Matetićem. Ni jedan ni drugi ne sjećaju se, međutim, kada je to bilo, ali je, po mojoj ocjeni, taj razgovor vođen — ili koncem rujna ili, vjerojatnije, početkom listopada.

Rezimirajući prethodno izneseno, smatram da je prvi sastav OK osnovanog u Crikvenici, bio: Mate Kršul — sekretar, Viktor Bubanj — zadužen za tehniku agitpropa, Rade Šupić — kasnije sekretar Kotarskoga komiteta KPH za sušačko područje. Moguće je da su već tada postali članovi OK i Ante Dobrila i Karlo Radil, ali to nije pouzdano utvrđeno. Utvrđeno je, međutim, da je mjesto predviđenog Dobrile u OK bio uskoro kooptiran Vlado Matetić. Prema tome je pouzdano utvrđeno da su članovi OK, neposredno nakon osnivanja, bili: M. Kršul, V. Bubanj, R. Šupić i V. Matetić.

O osnovnim zadacima novoga OK ima više zapisa tadanjih njegovih članova, a o tome je pisao i Josip Đerđa.

Mate Kršul je zadatke OK šire objasnio i iznio ovo:

> »1. Učvršćenje postojećih organ. K. P., stvaranje novih i rad na ideološkom uzdizanju.

---

[69] Na drugom sam mjestu naveo da je Šupić, najvjerojatnije, ovo pismo CK primio koncem studenog 1941.

[70] Usp. b. 31. »Ćaća« je bio CK KPH, ali se ponekad taj naziv poistovećivao s ličnošću A. Hebranga, a i CK KPJ se spominjao pod tim nazivom.

[71] M. Kršul je u svom zapisu naveo da je pismo stiglo u OK još u rujnu i da je u njemu, osim ostalog, bila napomena da se u NOB uključi i Slavko Komar koji je došao na Sušak. Budući da je Komar došao na Sušak tek koncem rujna ili čak prvih dana listopada, vjerojatno je da je to pismo došlo u OK u Crikvenici tek u prvoj polovici listopada, a ne u rujnu. Postoji mogućnost da je to pismo donio iz Karlovca (od OK Karlovca) Veljko Kovačević oko 3. listopada kada se vratio u Gorski kotar s tim da osnuje teritorijalni partizanski štab. To pitanje, međutim, nisam uspio do kraja istražiti jer se V. Kovačević tih detalja ne sjeća, pa i to pitanje istražujem i dalje.

[72] Usp. b. 50. Ovaj podatak treba imati na umu i u istraživanju okolnosti u kojima je osnovan KK KPH Sušak.

2. Mobilizacija boraca u NOV.
3. Organizacija SKOJ-a
4. Organizacija NO (vjerojatno NOO, nap. M. P.).
5. Organizacija NOF-a.
6. Organizacija AFŽ-a.

Pred novoformirani OK postavili se zadaci organizacije K. K. (kotar. komiteti), M. K. (Mjesni komiteti) u većim naseljima i ćelijama u manjim naseljima i zaseocima.«[73]

Vlado Matetić navodi ove zadatke OK: jačanje Partije, sprečavanje odlaska u domobrane i upućivanje onih koji su pozvani u vojsku NDH da idu u partizansku jedinicu, sakupljanje oružja i druge vojne opreme, zatim hrane itd. za potrebe partizanske jednice.[74]

Viktor Bubanj naveo je u već spomenutom zapisu samo svoje dužnosti u vezi s osnivanjem tehnike OK, istakavši da je u kratkom roku morao nabaviti sve što je za rad tehnike bilo potrebno (»ciklostil, šapirograf, pisaću mašinu, papir, izabrati dvojicu komunista za koje se ne zna i koji će sa mnom raditi u tehnici, a koji nisu kompromitovani, zatim pronaći ljude i mjesto gdje će kuriri primati materijal, pa same kurire koji će raznositi«). O ostalim zadacima i djelatnosti OK on nije pisao.[75]

Josip Đerđa se šire osvrnuo na zadatke OK, pa s obzirom na to da, po njegovu sjećanju, na osnivačkom sastanku OK nije bio, zadatke OK objasnio je kao rezultat svojih rasprava s Hebrangom u Novom. Naveo je da je Hebrang posebno naglašavao potrebu pridobivanja Hrvata za NOB (»makar jednog po jednog«), a osnovni zadaci OK da su bili: stvaranje partijskih organizacija, propagiranje NOB-a u što širim slojevima stanovništva i mobiliziranje boraca za partizanske jedinice.[76]

Prema tome se sjećanja sudionika u određivanju zadataka OK u osnovi podudaraju.

Moja nastojanja da utvrdim — da li su već tada prilikom osnivanja OK bili njegovim članovima postavljeni i zadaci u pravcu organizacijskog i političkog prodiranja i djelovanja na području Istre, nisu dali rezultata. Jedino je, s tim u vezi, Đerđa naveo da su »... napori za takvo prodiranje bili u logici tadanjih zadataka, da se obuhvati svako područje, koje je bilo otvoreno, a 'nepokriveno', pred nama.«[76a]

Također nisam uspio utvrditi ni to da li je tada nešto dogovoreno i o tome — kakve treba da budu dužnosti i nadležnosti OK u odnosu na partijske organizacije u partizanskim jedinicama (na Viševici i na

---

[73] Usp. b. 31 i 49. Zapis M. Kršula.
[74] Usp. b. 50.
[75] Usp. b. 64.
[76] Usp. b. 47.
[76a] Sjećanje J. Đerđe, u mom arhivu.

Tuhobiću), jer se eventualnog raspravlajnja i o tim pitanjima sudionici osnivačkog sastanka OK u Crikvenici ili ne sjećaju ili o tome do sada nisu ništa pisali. S time u vezi jedino je Mate Kršul u svojim sjećanjima naveo da mu je Hebrang rekao neka se odmah poveže s bribirskom partizanskom jedinicom, pa da je on, na osnovi te upute, već 9. rujna bio na Viševici, gdje je opširno raspravljao s Tomom Strizićem o svim aktualnim pitanjima iz okvira suradnje OK i partizanske jedinice.

S obzirom na dva posljednja spomenuta zadatka OK korisno je upozoriti i na to da je partijsko rukovodstvo Sušaka i Kastva započelo organizirano politički djelovati u Rijeci već u prvim jesenskim danima 1941, što očito upućuje i na zaključak da to nije ostvarivano bez znanja OK.

Pitanje odnosa novoosnovanog OK i partijanskih jedinica u Hrvatskom primorju (od listopada 1941. odnosi se to i na partizanske štabove smještene na području Gorskoga kotara, tj. na teritorijalni štab kojemu je na čelu bio Veljko Kovačević kao komandant, Ivo Vejvoda kao komesar i Toma Strizić kao operativni oficir, a također na štab II bataljona na čelu s Nikolom Carem i Josom Gržetićem) nije predmet ove rasprave, ali budući da su i u partizanskim jedinicama postojale partijske organizacije (one su, uostalom, bile i idejno i političko, pa čak djelomično i vojno rukovodstvo partizanskih jedinica), sasvim je razumljivo da je morao postojati i određeni odnos između njih i OK. Iz raspoložive povijesne građe vidljivo je da je u tim odnosima bilo i nerazumijevanja, nesuglasica, nekih neriješenih organizacijskih pitanja i sl., o čemu sam nešto već i spomenuo. Unatoč tih prolaznih slabosti, rukovodna uloga Partije ni u vojnim jedinicima ni u organiziranju NOB-e u okupiranim predjelima Hrvatskog primorja nije nikada došla u pitanje, a kada su početkom 1942. potpuno otklonjenje navedene slabosti i postignuto puno jedinstvo u sveukupnom organiziranom vođenju NOB, rezultati su bili još bolji.

Spomenuo sam da je Mate Kršul, kao sekretar OK, odmah po osnutku ovog rukovodstva otišao na Viševicu. (I to je, uz ostalo, potvrda da je OK osnovan prije Kršulova boravka na Viševici, o čemu sam prethodno šire govorio.) Marija Vuković-Dunja sjeća se da je Đerđa, u jednom pismu upućenom Tomi Striziću, iznio kritičke primjedbe zbog nedovoljnog obraćanja pažnje jačanju partijske organizacije u partizanskoj jedinici i primanjem novih članova, s napomenom da je takav odnos u biti sektaški.[77] Osim ovih, postoje i drugi podaci o neposrednom ili posrednom dodiru OK i bribirske, a od prosinca 1941. i ledeničke partizanske jedinice posebno. Sva ta pitanja tek treba istražiti, kod čega valja imati na umu da su i partijske organizacije u pojedinim mjestima (Novi, Selca, Crikvenica, Dramalj, Grižane, Tribalj) bile izravno povezane s partizanskim jedinicima (bribirska i ledenička),

[77] Marija Vuković-Dunja — kazivanja, zapis u mom arhivu.

bilo samostalno ili po uputi OK. Područje Bribira i Ledenica bilo je u to vrijeme (druga polovica 1941) pod vrlo jakim političkim utjecajem partizanske(-skih) jedinice, i u tim je mjestima suradnja »pozadine« i »narodne vojske« već bila vrlo razvijena. Slična je situacija bila i na sušačko-kastavskom području. U svemu tome došla je uloga OK do izražaja negdje više, a drugdje manje.

Pitanjem štampe NOB 1941. u Hrvatskom primorju bavili su se razni autori,[78] ali još uvijek ima prilično nepoznanica o izdavanju glasila NOB-e tiskanih u Novom i u Crikvenici. S obzirom na to da je i partijska, odnosno štampa NOB-e, bila jedan od važnih zadataka i novog OK, iznijet ću o tome rezultate svojih istraživanja, ali samo utoliko, ukoliko je njihovo izlaženje vezano za novoosnovani OK.

Đerđa je, kako to sam ističe, još u vrijeme priprema za osnivanje OK razmišljao o pokretanju lista (tjednik ili mjesečnik) koji bi, osim načelnih, tretirao i bitna pitanja NOB-e primorskog teritorijalnog značenja. Ovdje se neću upuštati u detaljnije opisivanje tehničkih, organizacijskih i drugih pitanja koja su se javljala u okviru agitpropa OK jer je to tema za posebnu obradu. Iznijet ću samo najbitnije podatke.

U rujnu je pokrenut mjesečnik GLAS NARODA NA HRVATSKOM PRIMORJU[79] što ga je, kao i iduće brojeve, uređivao Đerđa. Ukupno su pod tim nazivom izdana 3 (tri) broja »Glasa . . .«, i to kao: »GLASILO NACIONALNOOSLOBODILAČKOG FRONTA«. Da su zaista izdana samo tri broja ovoga glasila pod navedenim nazivom, proizlazi iz već spomenutog izvještaja OK za Hrvatsko primorje, pisanog 28. studenog 1942,[80] iz kojega je vidljivo i to da je OK već od siječnja 1942. počeo izdavati list pod nazivom PRIMORSKI BORAC, kao: »GLASILO NACIONALNOOSLOBODILAČKOG POKRETA«. Time je, zapravo, »Glas na-

---

[78] Usp. dr Vinko Antić: »Štampa Narodnooslobodilačkog pokreta u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Istri«, Jadranski zbornik br. 1, 1956; Radule Butorović, n. d., str. 114. i dalje; Katica Brusić: »Tehnika i štamparija na području Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1941—1945«, Novi list od 26. travnja do 5. svibnja 1971; prof. Petar Strčić: »Narodnooslobodilački pokret (značaj, stvaranje, ciljevi)« članak iz »Glasa naroda Hrvatskog primorja« 1. IX 1941, Kamov br. 15, 1971.

[79] U literaturi i novinskim člancima navedeni su razni nazivi ovog lista kao »Glas naroda Hrvatskog primorja«, »Glas naroda Hrvatskog primorja i Gorskog kotara «i »Glas naroda za Hrvatsko primorje«. Ispravan je jedino naziv koji sam u tekstu iznio, a koji je vidljiv, koliko je meni poznato, iz jedinog sačuvanog primjerka, i to br. 2, »oktobar 1941«, a koji se nalazi u Muzeju revolucije u Beogradu, reg. br. MRJ — 528-III-4-289. Na taj me je primjerak upozorila prof. Katica Brusić, pa joj i na ovaj način na tome zahvaljujem. Taj je broj, vjerojatno, tiskan ili posljednjih dana listopada ili prvih dana studenog, i njegov uvodni članak posvećen je oktobarskoj revoluciji. U jednom se članku opisuju i zlodjela Talijana prilikom paljenja šumskih kućica u bribirskoj šumi, izvršenog 18. listopada 1941. Tekst sačuvanog primjerka samo je manjim dijelom čitljiv, pa se ne može pobliže ocijeniti ni kada je izdan ni kakav mu je sadržaj. Tiskan je na formatu A5, i ima 10 strana.

[80] IHPRH, KP-267/229.

roda . . .« promijenio ime, i ta je promjena u prvom broju »PB« ovako objašnjena:

> ». . . naš list, dosadašnji 'Glas naroda' od sada dobiva naziv 'Primorski borac' i tako nagovještava jedan borbeniji otpor i borbeniji politički kurs . . .«[81]

Ožujski broj »PB« (1942) nosi oznaku: »Br. 6«. To znači da je to u redoslijedu izlaženja bio 6 (šesti) broj, dakle — tri broja »Glasa naroda« i tri broja »PB«.

U spomenutom izvještaju OK, pisanom 28. studenog 1942, a poslao ga je OK KPH za Hrvatsko primorje CK-u Hrvatske, navedeno je i ovo:

> »Početkom oktobra 1941. počeo je naš komitet izdavati mjesečnik 'Glas naroda' na hektografu u 180 primjeraka. Pod tim imenom izašla su tri broja ,a u januaru 1942. promijenjen je naslov listu.«[82]

Ovaj podatak o dataciji izlaženja prvog broja »Glasa naroda« ne podudara se sa zapisima i kazivanjima J. Đerđe, M. Kršula i V. Bubnja. Po njima je moguće da je »Glas naroda« izdan već u rujnu, vjerojatno početkom. Imajući, međutim, u vidu mogućnost da je »Glas naroda« tiskan u Novom u rujnu, ali primitivnijom tehnikom, moguće je da je nešto kasnije, dakle »početkom oktobra 1941«, kako se navodi u citiranom dijelu izvještaja OK, tiskan u Crikvenici »boljom« tehnikom (hektograf) i u većem broju primjeraka. Moguće je, međutim, i to da je u izvještaju OK pogrešno naznačen mjesec, tj. oktobar mjesto septembar, ali je moguće i to da je prvi broj zaista tiskan u oktobru, i to u Novom (ili — i u Novom i u Crikvenici), a da Đerđa, Kršul i Bubanj svoje sjećanje na izlaženje prvog broja »Glasa naroda« povezuju s pripremama za njegovo izlaženje-izdavanje, koje su, u svakom slučaju, vršene već u rujnu 1941. Raspoloživi povijesni podaci ne omogućuju pouzdan odgovor na ova pitanja, ali je ipak najprihvaljivije da je »Glas naroda« pokrenut u kolovozu (tu razumijevam prije svega tehničke pripreme), a prvi njegov broj da je izdan ili koncem rujna ili početkom listopada. Ta pitanja ostaju, međutim, i dalje bez pouzdanog odgovora.

S obzirom na tehničku izradbu »Primorskog borca« vidljivo je da je njegov prvi broj (siječanj 1942) pisan mašinom, a drugi (veljača) djelomično rukom pisanim tiskanim slovima. Treći broj (ožujak) je opet pisan mašinom. Utvrdio sam, međutim da su br. 1 i br. 2 »PB« tiskani u Novom gdje su umnoženi na šapirografu, a br. 3 (ožujak) tiskan je u bribirskoj partizanskoj jedinici (tada je to bila 1. četa II bataljona »Matije Gubca«) koja je bila smještena u predjelu Kozarski, približno 5 km zračne linije od Novog u pravcu sjevera. Sva tri broja »PB« ure-

[81] Isto. ZB-PER-51/534.
[82] Usp. b. 80.

đivao je Đerđa, i to br. 1 još u Novom, a br. 2 i 3 u spomenutoj bribirskoj četi. (Đerđa je, naime, 25. siječnja 1942. napustio Novi i smjestio agitprop OK u sjedištu spomenute čete.) Po sjećanju Marije Vuković-Dunje Đerđa je »iz šume« poslao članke za 2. broj »PB«, koje su Danica Telišman i ona, s obzirom na to da nisu imale kemijske vrpce za mašinu, pisale rukom tiskanim slovima i potom umnožavale. To je bio posljednji broj »PB« tisakn u Novom.

Ovdje treba dodati i to da su, po sjećanju Đerđe, a što prihvaća i Marija Vuković-Dunja, u Novom tiskana i prva dva broja »Glasa naroda«. Marija Vuković-Dunja smatra mogućim da je br. 1 čak pisan rukom jer da tada još nisu imali pisaću mašinu. Na taj način pisani i u manjoj količini umnoženi, nisu bili dovoljni za sve potrebe, pa je moguće da je već tako tiskane Viktor Bubanj u Crikvenici umnožavao u više primjeraka (prema spomenutom izvještaju OK to je moglo biti u 180 primjeraka), s obzirom na to da je »njegova« tehnika ipak bila bolja.[83]

Ostaje otvoreno i pitanje redoslijeda brojeva izdavanih listova, jer ako je listopadski 1941. bio drugi broj (br. 2), a ožujski 1942 (tada je to već bio »Primorski borac«) šesti broj (br. 6), onda nedostaje jedan broj. Po tome bi, naime, redni broj 3. bio od mjeseca studenog, a prosinačkog broja onda nema. Moguće je, s čime se slaže i Marija Vuković-Dunja, da je za studeni i prosinac izdan dvobroj s oznakom: br. 3. Ta je mogućnost to vjerojatnija iz razloga što je polovicom studenog Viktor Bubanj otišao u partizansku jedinici i time je potpuno prestala djelovati tehnika OK u Crikvenici, pa je sav rad tehnike prebačen u Novi. U ratnim, strogo ilegalnim uvjetima rada to je moglo poremetiti normalno odvijanje poslova tehnike, ali njen rad nije bio prekinut. Moguće je, međutim, i to da prosinački broj »Glasa naroda« nije ni tiskan, i po mojoj je ocjeni takav zaključak najprihvatljiviji.

U zapisima koje su o tehnici OK pisali J. Đerđa, M. Kršul, V. Bubanj i V. Matetić, ima podosta razlika. Viktor Bubanj, na primjer, navodi da je »Glas naroda« izdavan svakih 15—20 dana, što bi značilo da je 1941. izdano (do njegova odlaska u partizansku jedinicu) bar 5 ili 6 brojeva.[84] Mate Kršul navodi da je »tehnika« djelovala u Crikvenici vjerojatno samo do konca rujna 1941, a potom da je prebačena u Novi. Đerđa smatra da je od prvog dana postojala »tehnika« i u Novom. I to su, dakle, razlozi koji će otežati temeljito istraživanje i ovog pitanja, premda se može smatrati pouzdanim zaključak da 1941. nije izdano više od tri broja »Glasa naroda«, a ne 5—6, kako to proizlazi iz zapisa V. Bubnja.

---

[83] Marija Vuković-Dunja i ja temeljito smo pregledali sva tri prva broja »PB« i foto-snimak prve stranice »Glasa naroda« br. 2. Za sačuvani primjerak »Glasa naroda...« M. Vuković smatra da nije tiskan u Novom, a to znači da je tiskan u Crikvenici.

[84] Usp. b. 64.

Na kraju se, ukratko, kritički osvrćem na dva pitanja koja su pokrenuli Radule Butorović i dr Vinko Antić u svojim knjigama, a o kojim sam pitanjima prethodno izlagao.

U knjizi »Sušak i Rijeka u NOB« autor R. Butorović na str. 73. spominje kao člana novoosnovanog OK u Crikvenici »druga II«. Citirajući dijelove izvještaja Iva Marinkovića, pisanog 15. prosinca 1941, u kojemu se spominje »drug II«, autor ne navodi koga pod tim nazivom razumijeva, ali se iz njegova teksta lako može zaključiti da se, po njegovoj ocjeni, radilo o Antu Dobrili. Prema izjavama J. Đerđe i V. Matetića »drug II« nije bio Dobrila, nego Vlado Matetić.[85] To se djelomično može zaključiti i iz teksta Marinkovićeva izvještaja. I sam značaj tog slučaja o kojem je tada pisao Marinković, bio je očito prenaglašen, a proizašao je iz — čak i za ratno vrijeme odviše velike opreznosti nekih odgovornih drugova u Hrvatskom primorju, pa je sasvim razumljivo da je vrlo brzo raščišćen tako da je »nepovjerenje prema drugu II«, o čemu je pisao Marinković, uskoro potpuno nestalo, i Vlado Matetić (»drug II«) je, kao član OK, nastavio rad u Crikvenici sve do odlaska u partizansku jedinicu sredinom 1942.

U knjizi »Vinodolska Selca u borbi«, autor dr Vinko Antić, na str. 568. postavlja pitanje: zašto u novoosnovani OK »... nije izabran i netko od poznatih komunista Vinodola ...«, spominjući poimence kao takva jedino Tomu Strizića. Pitanje je zaključio time da će ono svakako dobiti svoj odgovor uz šire obrazloženje u monografiji o Tomi Striziću koja se priprema.

Ne ulazeći u ocjenu oportuniteta na ovaj način postavljenog pitanja i traženja odgovora od budućeg autora monografije o Tomi Striziću, bez obzira na to tko će to biti, ipak se čini da dr Antić nije imao u vidu neke činjenice koje su, bilo u kojem obliku, utjecale na osnivanje OK u Crikvenici, iako je neke od njih i sam u knjizi iznio. Ovo napominjem iz razloga što se citirano pitanja dra Antića može shvatiti i kao prigovor osnivačima OK zbog toga što su zaobišli neke poznate vinodolske komuniste. Ne upuštajući se i u daljnja moguća zaključivanja koja bi se moglo osnivati na pitanju koje je postavio dr Antić, napominjem da su uvjeti u kojima je pripremano i u Crikvenici osnovano novo partijsko rukovodstvo za Hrvatsko primorje, bili po mnogo čemu zaista neobični i složeni, što je djelomično vidljivo i iz ovog razmatranja. Kratkoća vremena, nepoznavanje partijskih kadrova, ratno-revolucionarni uvjeti rada i potreba *hitnog* i djelotvornog razvijanja NOB bile su bitne okolnosti u kojima je osnivan OK u Crikvenici.

Nije poznato da li će autor (ili autori) monografije o Tomi Striziću, kako to zaključuje dr Antić, ulaziti dublje u ova razmatranja, ali se može pretpostaviti da će u tom slučaju uzeti u obzir sve okolnosti i

---

[85] Usp. b. 66. Drug V. Matetić ovlastio me je 18. prosinca 1976. da ovaj podatak mogu objaviti. Tom mi je prilikom opširno obrazložio detalje toga »slučaja«, s napomenom da se taj »slučaj« ne može odnositi na Dobrilu već i zbog toga što Dobrila nije ni djelovao kao član OK. M. Kršul se toga »slučaja« uopće ne sjeća. J. Đerđa potvrđuje da je »drug II« bio Vlado Matetić.

činitelje koji su, na bilo koji način, utjecali na to da sastav OK bude upravo onakav kakav je bio. Razumljivo je da ovime ne želim reći kako taj OK, po svom sastavu, nije mogao biti i drugačiji, s još ponekim članom koji je to, s obzirom na svoju partijsko-teoretsku i revolucionarnu spremu i djelatnost, mogao postati. Da li su, međutim, oni koji su o tome odlučivali (prije svih Josip Đerđa u suradnji s Matom Kršulom, i vjerojatno, s Viktorom Bubnjem) tada bili u mogućnosti da u kratkom vremenu učine više nego što su učinili, pitanje je koje se uvijek može postaviti. Ali, kada je već spomenut Toma Strizić, treba imati na umu da je on tada bio u partizanskoj jedinici, a ta je jedinica, kako je vidljivo iz raspoložive povijesne dokumentacije, u to vrijeme bila u nadležnosti Operativnog rukovodstva u Karlovcu. Potvrda je tome, uz ostalo, i to da je on kao član teritorijalnog vojnog štaba za primorsko-goransko područje već u prvoj polovici listopada 1941. postao član Kotarskoga komiteta KPH za Delnice.[86] Osim toga, Tomu Strizića je od tadanjih članova OK bolje poznavao jedino Viktor Bubanj koji je nekoliko godina prije toga s njime revolucionarno djelovao, a pitanje je u kolikoj je mjeri V. Bubanj sudjelovao u predlaganju članova OK. (Tomu Strizića poznavao je i Rade Šupić, ali sam već prethodno naveo da on nije bio prisutan pri osnivanju OK.) Bez obzira na to, dakle, što se pitanje dra Antića može u biti smatrati ispravnim, ipak je bilo moguće objektivno i prihvatljivo odgovoriti na njega.

*
* *

Kao zaključak ovog razmatranja iznosim kratke odgovore na uvodno postavljena pitanja.

Raspoloživi povijesni materijali, od kojih sam veći dio iskoristio ili spomenuo u prethodnom opisu, upućuju na ovaj sažeti prikaz toka zbivanja vezanih uz reorganizaciju partijskog rukovodstva za Hrvatsko primorje koncem ljeta 1941.

Prvo: u drugoj polovici kolovoza 1941. CK KPH ocijenio je da partijsko rukovodstvo za Hrvatsko primorje (OK KPH) sa sjedištem u Sušaku nije doraslo da rukovodi pokrenutom NOB-om na ovom području, to više što ni odnosi članova toga OK nisu zadovoljavali i što je stanje i razvitak NOB, kao i revolucionarni zadaci koji su stajali pred primorskim komunistima, prelazio subjektivne rukovodne sposobnosti toga rukovodstva. Zbog toga je zadužio svoga člana Andriju Hebranga da zajedno s Josipom Đerđom, koji je već tada djelovao u Vinodolu kao delegat CK KPH, reorganizira okružno partijsko rukovodstvo tako da se rasformira dotadašnji i da se na području Vinodola osnuje novi Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje, pretežno od novih članova. Osim tih bitnih razloga, područje Vinodola je, s obzirom na svoj zemljopisni položaj, bilo pogodnije za sjedište partijskog rukovodstva.

---

[86] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 2, d. 62.

S tim je zadacima oko 3. rujna došao Andrija Hebrang u Novi gdje je tada boravio J. Đerđa i nakon potrebnih dogovora i priprema u Crikvenici je oko 7. rujna novi OK KPH i osnovan. Hebrang je iz Novoga krenuo u Zagreb vjerojatno 10. ili 11. rujna, ali se 12. i 13. zadržao u Delnicama gdje je, među ostalim, razgovarao s Dušanom Diminićem, članom dotadanjeg OK u Sušaku, i upoznao ga s odlukom CK KPH o potrebi osnivanja novog OK u Crikvenici. Istovremeno ga je uputio da u Sušaku osnuju partijsko rukovodstvo (Kotarski komitet) za sušačko i obližnja kotarska područja. Nešto kasnije je i Vlado Matetić došao iz Crikvenice u Sušak te je Emilu Karadžiji prenio najznačajnije obavijesti o novoosnovanom OK.

Polovicom rujna poslao je OK iz Sušaka CK KPH pismeni izvještaj o stanju na sušačkom području i, vjerojatno, o odnosima unutar OK, odnosno o dogovoru da se Rade Šupić povuče s dužnosti sekretara toga rukovodstva, a uskoro je i Rade Šupić osobno otišao u Zagreb te o tome podnio pismeni izvještaj.

Nakon što je CK KPH saslušao izvještaj Hebranga i Šupića, potvrdio je osnivanje novog OK u Crikvenici i, vjerojatno između 20. i 25. rujna, odlučio da se neki članovi ranijeg OK (Diminić i Biondić) isključe iz KP.

Drugo: prvi članovi novog OK bili su: Mate Kršul — sekretar, Viktor Bubanj — zadužen za tehniku OK, Rade Šupić — nešto kasnije i sekretar novoosnovanog Kotarskog komiteta KPH na Sušaku u kojega je nadležnosti bilo čitavo Italiji priključeno područje dijela Hrvatskog primorja. Moguće je da su već pri osnivanju bili članovi OK i Ante Dobrila te Karlo Radil, ali to nije pouzdano utvrđeno. Utvrđeno je, međutim, da je uskoro nakon osnivanja OK kooptiran u njega Vlado Matetić. U tom je sastavu (Kršul, Bubanj, Šupić, Matetić) OK djelovao sve do prosinca 1941. kada je, čini se, bio proširen.

Treće: osnovni zadaci koji su postavljeni tek osnovanom OK, svodili su se u osnovi na ovo: jačanje (u idejno-političkom i organizacijskom pogledu) i stvaranje novih organizacija KPH; mobiliziranju boraca za partizanske jedinice — kao jedan od najvažnijih zadataka partijskih organizacija; pojačanje djelatnosti na popularizaciji NOB, u sklopu čega i redovno izdavanje glasila NOB-e; organiziranje sakupljanja materijalnih uopće, a naročito prehrambenih potreba za partizanske jedinice.

U toku priprema za osnivanje OK Josip Đerđa je, kao delegat CK KPH za Hrvatsko primorje, pokrenuo izdavanje glasila »Nacionalno-oslobodilačkog pokreta za Hrvatsko primorje«, pod naslovom: »Glas naroda na Hrvatskom primorju«.